

**Yayın Sahibi ve İdare
İmtiyaz Sahibi:**
Beykent Üniversitesi
Çeviri Kulübü

Genel Yayın Yönetmeni:
Asude AY

**Yayın ve İçerik Ekibi
Editörler:**
Buse İrem BAYRAKCI,
Elif YALÇIN,
Yeliz YILMAZ

Yazar Kadrosu:
Asude AY,
Beril BEŞAĞIL,
Buse İrem BAYRAKCI,
Dilara DANYILDIZ,
Elif YALÇIN,
Miray GÜLTEKİN,
Nehir DURMAZ,
Sena Ayşe HASOĞLU,
Sıla TOPÇU,
Sude İŞİLDİK,
Zübeyir Ali KOÇ

Son Okuma:
Asude AY,
Elif YALÇIN

Tasarımcı:
Zeynep ARSLAN

İletişim ve Yayın Bilgileri
E-posta:
beykentcevirikulubu
@gmail.com

Sosyal Medya:
@beykentceviri

Adres:
Cumhuriyet Mahallesi,
Turgut Özal Bv. No: 147,
34500
Büyükkçekmece / İstanbul

İÇİNDEKİLER

Ön Söz

Asude Ay

Bir Çeviriyle Değişen Tarih: Martin Luther ve İncil Çevirisi

Asude Ay

Değişen Dünyada Çevirmen Olmak

Elif Yalçın

Çeviri Odasında Kim Var?

Ayşe Sena Hasoğlu

Ekranların Ardında Gizlenen Emek: Dizi ve Film Altyazı Çevirisi

Sude İşildak

Çevirmenin Mor Penceresinden Dil ve Cinsiyet

Buse İrem Bayrakçı

Dilsel Görecelik

Zübeyir Ali Koç

Çevirinin Perde Arkasındaki Yeri

Dilara Danyıldız

Çeviride Çocuk Edebiyatı: Küçük Okurlar, Büyük Sorumluluklar

Miray Gültekin

Barbaros Uzunköprü ile Çeviri Dünyasına Bakış

Barbaros Uzunköprü | Buse Bayrakçı

Beril Beştaşıl ile Manga Çevirmenliği

Beril Beştaşıl

Çevrilemeyen Kelimeler: Farklı Diller, Farklı Kültürler, Farklı Hayatlar

Sıla Topçu

Dünden Bugüne İz Bırakan Çevirmenler

Nehir Durmaz

Kaynakça

ÖN SÖZ

Merhaba **Dragomania** Okurları,

03

04-05

06-08

09-11

12-13

14-15

16-17

18-21

22-23

24-28

29-30

31-32

33-34

35

Dragomania, bundan üç yıl önce yayımlanan ilk sayısıyla çeviri öğrencilerinin ve çeviriye ilgi duyan herkesin dünyasına küçük bir pencere açmıştı. Bugün ise biz, yeni ekip olarak o pencereyi yeniden aralıyor; içimizdeki renkli dünyaları sizlerle buluşturan dergimizi kaldığı yerden devam ettirmenin heyecanını taşıyoruz. Şimdi, ikinci sayımızla yeniden karşınızdayız! Bu sayının, Dragomania'nın geçmişiyle bugünü arasında güzel bir köprü oluşturmasını ve yeni bir başlangıca vesile olmasını diliyoruz.

Bu sayımızda, dilin üstlendiği rollerden dil kalıplarının kültürümüzü ve günümüz hayatını nasıl şekillendirdiğine; çevirinin toplumsal dönüşümlerdeki büyük gücünden farklı çeviri alanlarına kadar pek çok önemli konuya değindik. Çeviri alanlarını ele alırken, çevirmenliğin dünyayı ve toplum yapısını nasıl inşa ettiğini gözler önüne sermeyi hedefledik.

Yazar sahip olduklarını yazıya döker; okuyucu ise o bilgileri kendi dünyasına alarak başka hayatlarda yaşatır. Yazarlar olarak umuyoruz ki bu sayıda, bizler gibi çevirmenlik yolunda ilerleyen ya da farklı patikalarda yürüyen tüm arkadaşlarımızın ve hocalarımızın keyifle okuyacağı ve ilham alacağı yazılar sunabilmişizdir. Cebinize atacağınız küçük bir bilginin bugün ya da gelecekte yolunuzu aydınlatması en büyük temennimiz.

Dergimize değerli katkılarını sunan hocamız Dr. Öğr. Üyesi Barbaros Uzunköprü'ye ve kıymetli Çevirmen Beril Beştaşlı'ya içten teşekkürlerimizi sunarız. Siz değerli okurlarımıza da vakit ayırdığınız için teşekkür ediyor, keyifli okumalar diliyoruz!

Asude AY
Genel Yayın Yönetmeni

Bir Çeviriyle Değişen Tarih: Martin Luther ve İncil Çevirisi

Tarih boyunca çeviri faaliyetleri, farklı dilleri konuşan toplumlar arasında iletişimi sağlamanın ötesine geçerek önemli toplumsal değişimlere de öncü olmuştur. Bazı çeviriler bir metni başka bir dile aktarmanın yanı sıra insanların düşünce biçimlerini ve bilgiye erişim yöntemlerini kökten değiştirmiştir. Martin Luther'in 16. yüzyılda İncil'i Almancaya çevirmesi, bu durumun en dikkat çekici örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu çeviri, yalnızca kutsal bir metni başka bir dile aktarmakla kalmamış, aynı zamanda Avrupa'da bilgiye erişim konusunda önemli bir dönüm noktası olmuştur.

A slında İncil'in farklı dillere çevrilme süreci Luther'den önceye dayanmaktadır. 4. yüzyılda Aziz Jerome, kutsal metinleri Latinceye çevirerek Vulgata olarak bilinen metni meydana getirmiştir. O dönemde Latince geniş kitleler tarafından kullanılan yaygın bir dil olduğu için Jerome, İncil'i daha fazla insana ulaştırma- yı hedeflemiştir. Ancak yüzyıllar geçtikçe Latince günlük yaşamdan uzaklaşmış ve Avrupa halklarının büyük çoğunluğu için anlaşılabilir hâle gelmiştir. 16. yüzyıla gelindiğinde ise Alman halkı kutsal metinleri doğrudan okuyamamış, bu durum dinî bilgilerin yalnızca kilisenin yorumları aracılığıyla öğrenilebilmesine neden olmuştur.

O dönemde Katolik Kilisesi Avrupa'daki en güçlü kurumlardan biriydi. Kutsal metinleri yorumlama yetkisi büyük ölçüde din görevlilerinin elindeydi ve halkın bu bilgileri teyit etme imkânı oldukça sınırlıydı. Bu durumu eleştire-

rek eyleme geçen en önemli isim Martin Luther oldu. 1517 yılında yayımladığı 95 Tez ile endüljans uygulaması başta olmak üzere kilisenin otoritesine şiddetle karşı çıktı. Luther'e göre Hristiyanlıkta mutlak otorite kilisenin gelenekleri değil, Kutsal Kitap olmalıydı. İn-

Ferdinand Pauwels,
Luther 95 Tezini Kapıya Çivilerken (1872)

sanların dinî metinleri kendi dillerinde okuyabilmeleri ve inançlarını aracı olmadan, doğrudan kutsal

kitaptan öğrenmeleri gerektiğini savunuyordu.

Luther'in fikirleri kısa sürede geniş çaplı tartışmalara yol açtı. Tartışmalar sonucunda Luther, Papa tarafından aforoz edildi ve 1521 yılında Worms Diyeti'nde (Meclis) yargılandı. Fikirlerinden vazgeçmeyi reddetmesi üzerine hakkında tutuklama kararı çıkarıldı. Hayatının tehlikeye girmesi nedeniyle destekçileri tarafından Wartburg Kalesi'ne gizlice götürüldü. Luther burada saklanırken İncil'in Almanca çevirisi üzerinde çalışmaya başladı. Orijinal Grekçe (Eski Yunanca) metinleri temel alarak Yeni Ahit'in çevirisini yalnızca birkaç ay içerisinde tamamladı. Daha sonra çalışmalarını sürdürerek Eski Ahit'i de tamamladı ve 1534 yılında Almanca İncil'in tam sürümünü yayımlandı.

Luther'in amacı yalnızca metni çevirmek değildi; aynı

Tarih

Anton von Werner, Luther Worms Meclisi'nde (1877)

zamanda insanların bilgiye daha kolay ulaşmasını sağlamak istiyordu. Bu nedenle çevirisinde halkın günlük yaşamda kullandığı yalın Almancayı tercih etti. Böylece kutsal metin ilk kez geniş kitleler tarafından anlaşılabilir bir üslupla halka sunuldu. Matbaanın yaygınlaşması da çevirinin etkisini artırdı. Basılan kopyalar kısa sürede Almanya'nın farklı bölgelerine ulaştı ve Reform fikirleri geniş kitlelere yayıldı.

Bu çevirinin etkileri kısa sürede görülmeye başlandı. İnsanlar ilk kez kutsal metni kendi başlarına okuyabilme imkânı elde etti. Böylece dinî konularda yalnızca otoritelerin yorumlarına bağlı kalmadan kendi değerlendirmelerini yapabildiler. Kilisenin öğretileri ile İncil'de yazılanları karşılaştırabilen bireyler, daha önce sorgulanmayan birçok uygulamayı tartışmaya açtı. Bu durum Re-

form Hareketi'nin büyümesine katkıda bulundu ve kilisenin bilgi üzerindeki mutlak hâkimiyetinin sorgulanmasına neden oldu.

Luther'in çevirisinin en önemli sonuçlarından biri de, bilgiye doğrudan erişimin neleri değiştirebileceğini göstermesidir. Bir bilginin sürekliliği veya güçlü bir otorite tarafından savunulması, onun mutlak doğru olduğu anlamına gelmez. İnsanların kaynaklara birinci elden ulaşabilmesi ve bilgileri bağımsız şekilde değerlendirebilmesi, sağlıklı bir toplumun oluşmasında önemli bir rol oynar. Bu bağlamda Luther'in çevirisi, bireylerin bilgiye erişim hakkının ne kadar değerli olduğunu ortaya koymuştur.

Bu olay aynı zamanda çevirmenlerin toplum üzerindeki etkisini de göstermektedir. Çevirmenler çoğu zaman görünür kişiler olmasalar da bilgi, kültür ve fikirlerin yayılmasında arka planda belirleyici bir rol üstlenirler. Bir metnin farklı dillere aktarılması, o metnin

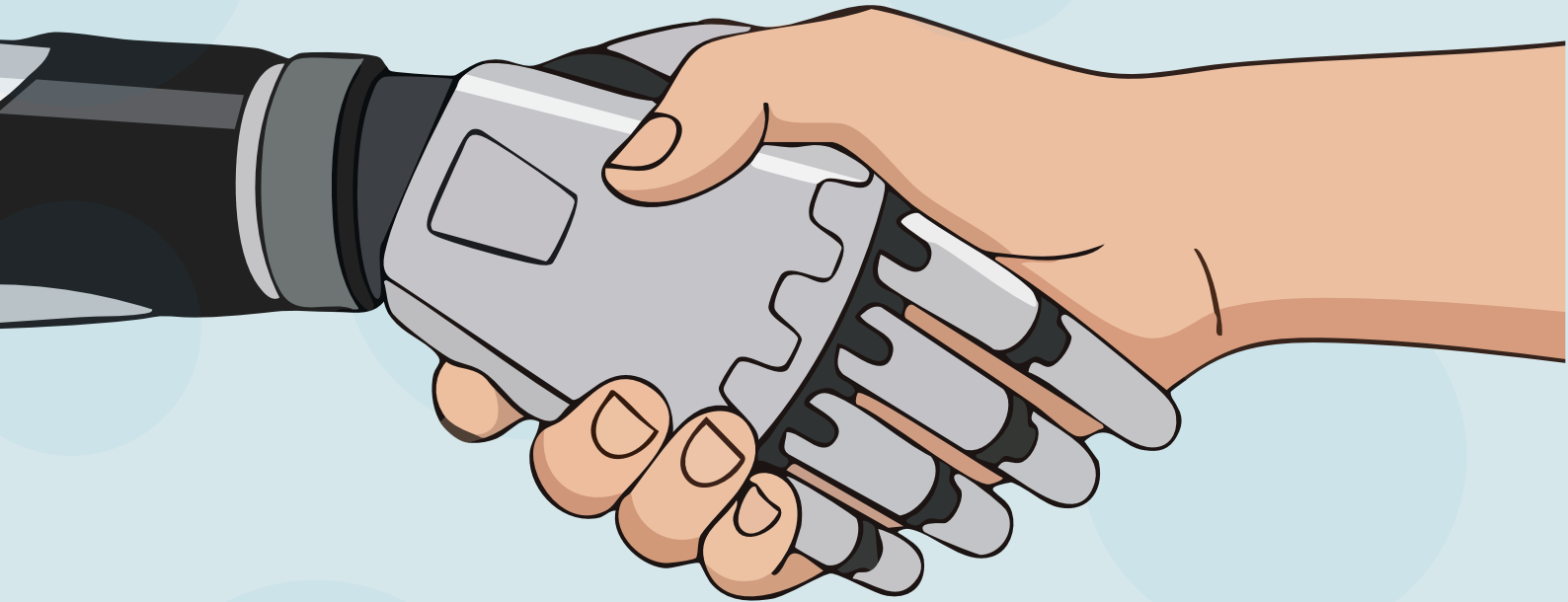
çok daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlar. Tarih boyunca bilimsel eserlerin, felsefi metinlerin ve dinî kaynakların çevrilmesiyle farklı toplumlar ortak bir insanlık mirası oluşturabilmiştir.

Sonuç olarak Martin Luther'in İncil'i Almancaya kazandırması, çeviri tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri olarak değerlendirilebilir. Bu çalışma yalnızca dinî bir dönüşüm yaratmamış, aynı zamanda bilgiye erişim, eleştirel düşünce ve otoritenin sorgulanması gibi konularda da kalıcı etkiler bırakmıştır. Tarih bize bazen büyük değişimlerin savaşlarla veya siyasi kararlarla değil, insanların gerçeği kendi gözleriyle okuyabilmesini sağlayan bir çeviriyle de başlayabileceğini göstermektedir.

Yazar
Asude Ay

Değişen Dünyada Çevirmen Olmak

Ya duymaktan çok sıkıldığınız ya da aklınızın bir köşesinde hâlâ yer edinen bir konu üzerine konuşacağız: “Çevirinin Geleceği” paradigmasından. O kadar kapsamlı bir süreç ki tercih döneminde başlayıp mesleği icra ettiğimiz son güne kadar devam edebiliyor. Günümüze kadar gelen kalıp ifadelere baktığımızda ise bunları şu şekilde sıralayabiliriz: “Teknoloji çok gelişti, çeviri okuyup ne yapacaksın ki?”, “Artık herkes İngilizce biliyor. Okumadan da hobi olarak çevirmenlik yapabilirsin(!)”, “Yapay zekâ mesleğinizi elinizden alacak, geleceği yok bu işin...” Açıkçası her seferinde içimde bir rahatsızlık hissi uyanıyor çünkü bu cümleler yalnızca bir ön yargı değil, aynı zamanda çevirmenliğe dair algının ne kadar yüzeysel kaldığının ve mesleğin çok katmanlı yapısının göz ardı edildiğinin bir göstergesi. Elbette haklı yönleri var, ancak gözden kaçırılan nokta çevirin yok olmadığı, sadece diğer çoğu meslek gibi “evrimleştiği”. Gelin, bu konunun biraz daha derinliklerine inelim.

Çeviri Hiç Bu Kadar Gündemde Olmamıştı

Çeviriye duyulan ihtiyacın boyutunu yalnızca rakamlarla anlatmak yerine, günlük hayatımızdan örneklerle de göstermek istiyorum. Sabah alarmının sesiyle uyanan birini düşünelim. Telefonunu eline alır almaz sosyal medyada geziniyor; yabancı bir içerik üreticisinin videosuna eklenmiş Türkçe alt yazıları okuyor. Baş ağrısı için komodinün üzerindeki ilaca uzanıyor ve kutunun içinden çıkan kullanım kılavuzunu açıyor. İlacın ne zaman, nasıl ve hangi dozda kullanılacağını anlatan bu metin, aslında başka bir dilde

yazılmıştı. Gün içinde dinlediği bir şarkının sözlerini merak edip anlamına bakıyor. Arkadaşlarıyla izlemeye gittiği bir filmde ya da tiyatro oyununda çeviri o kadar güçlü ki bunu fark etmiyor bile; kendini bir anda kahkaha atarken ya da gözleri dolmuş hâlde buluyor. Çünkü iyi bir çeviri, sadece anlamı değil, duyguyu da eksiksiz taşır. Sporla ilgiliyse spikerin aktardığı oyuncu röportajları ya da teknik direktör açıklamaları çoğu zaman çeviri aracılığıyla izleyiciye ulaşıyor. Akşam eve gelip televizyonu açıyor, haber

kanallarından birinde uluslararası bir zirve yayınlanıyor. Farklı ülkelerden liderler kendi dillerinde konuşurken, ekrandan gelen çevirmen sesi sayesinde söylenenleri anlıyor. Belki bir oyuna girip yerleştirilmiş bir dünyada vakit geçiriyor. Uyumadan önce bir kitap okumak istediğinde, aslında başka dilde yazılmış bir eser, çeviri sayesinde kendi dilinde hayat buluyor. Yani, yaşamımızda çeviriye duyulan ihtiyaç da bu alandaki arz-talep dengesi de oldukça canlı. Peki günümüzde çeviri süreci nasıl işliyor?

“Hukuki belgeler, hasta bilgileri ya da kurum içi yazışmalar gibi hassas içeriklerin açık erişimli yapay zekâ sistemlerine aktarılması söz konusu değildir. Tam da bu noktada çevirmen, etik sorumluluk taşıyan, bilgiyi koruyan ve bağlamı doğru yöneten bir uzman olarak önemini korumaya devam etmektedir.”

Yapay Zekâ ve Çeviri

Günümüzde makine çevirisi araçları (Google Translate, DeepL, Microsoft Translator) sanayiler içinde metinleri farklı dillere aktarabiliyor; bu da çeviri süreçlerini hem hızlandırıyor hem de daha erişilebilir hâle getiriyor. Ancak şirketler, kurumlar ve profesyoneller açısından bakıldığında veri gizliliği ve bilgi güvenliği kritik bir konudur. Hukuki belgeler, hasta bilgileri ya da kurum içi yazışmalar gibi hassas içeriklerin açık erişimli yapay zekâ sistemlerine aktarılması söz konusu değildir. Tam da bu noktada çevirmen, etik sorumluluk taşıyan, bilgiyi koruyan ve bağlamı doğru yöneten bir uzman olarak önemini korumaya devam etmektedir.

Fakat her metin bu gizliliği gerektiren içeriğe sahip olmayabilir

ve elinizdeki metni yapay zekâyı çevirebilirsiniz. Bu durumda da son zamanlarda çeviri şirketlerine şu yönde talepler gelmeye başladı: “Merhaba, metni yapay zekâ ile çevirdik; bir çevirmen tarafından son kontrolünün yapılmasını istiyoruz.” Bu talep, nihai güvenin yine profesyonel çevirmenlere duyulmasını ve bu sistemlerin hâlâ hata yapmaya açık olduğuna dair örtük bir kabulü de içinde barındırıyor. Haklı bir kabul çünkü yanlış çeviri örnekleri oldukça ironik.

Michigan International Business tarafından 2024’te yapılan bir araştırmaya göre, yanlış çeviriler şirketlere yılda yaklaşık 46 milyar dolar kaybettirmektedir. Örneğin Pepsi’nin ünlü “Pepsi Nesliyle Canlanın” (orijinal adıyla

“Come alive with the Pepsi Generation”) sloganı, pazarlama tarihindeki en bilinen çeviri hatalarından biridir. Yerel dile yanlış çevrilen slogan, Çince’de “Pepsi Atalarınızı Mezardan Geri Getiriyor” şeklinde çevrildi (Martin Prill, 2025). Kültürel olarak çok hassas bir konu olan atalar ve ölüm üzerinden yanlış bir mesaj verildi ve marka bu sloganı Çin pazarına taşıdığı anda büyük bir iletişim sorunu yaşandı.

Sözlü çeviri söz konusu olduğunda ise tablo biraz daha farklı. Yapay zekâ destekli simultane çeviri sistemleri her geçen gün gelişmekte ve özellikle gündelik iletişimde pratik çözümler sunmaktadır. Ancak sözlü çeviri; anlık karar alma, tonlama, vurgu, beden dili ve bağlama göre anlam

“Yapay zekâyı çevirmenin yerini alan bir rakip gibi değil, çeviri sürecini daha hızlı ve verimli hâle getiren bir araç olarak düşünmek gerekiyor.”

üretme gibi son derece karmaşık beceriler gerektirir. Bu nedenle yalnızca diplomatik görüşmeler, uluslararası toplantılar ya da hassas müzakereler gibi yüksek riskli ortamlarda değil; günlük iletişimde de doğru anlaşılma, niyetin eksiksiz aktarılması ve iletişimin sağlıklı ilerlemesi açısından insan çevirmenin rolü hâlâ büyük önem taşıyor.

Sanılanın aksine, yapay zekâdaki gelişmeler mesleği daraltmaktan ziyade çeşitlendirerek yeni alanlar açtı ve özellikle de bizim gibi çeviri öğrencileri için büyük bir fırsat kapısı oluşturdu. Post-editing Uzmanı (Post-editor), Yerelleştirme Uzmanı (Localization Specialist), Terim Uzmanı (Terminologist), Kalite Kontrol Uzmanı (QA Specialist), Makine Çevirisi Eğitmeni (MT Trainer) ve Veri Uzmanı (Data Specialist)

gibi pozisyonlar, bu çeşitlenmenin öne çıkan örnekleri arasında yer alıyor.

Yeni Nesil Çevirmen Kimdir?

Yapay zekâyı çevirmenin yerini alan bir rakip gibi değil, çeviri sürecini daha hızlı ve verimli hâle getiren bir araç olarak düşünmek gerekiyor. Büyük hacimli metnin kısa sürede işlenmesi, tekrar eden işlemlerin otomatikleştirilmesi ve çevirmenin insan uzmanlığının gerçekten gerekli olduğu noktalara odaklanabilmesi, bu teknolojinin sunduğu en önemli avantajlardan bazıları. Burada asıl mesele, çevirmenin bu değişen sürece nasıl uyum sağlayacağı. Geleceğin çevirmeni yalnızca bir dilden diğerine metin aktarabilen kişi olmayacak. Teknolojiyi etkin kullanabilen, makine çeviri-

si çıktısını eleştirel bir gözle değerlendiren, gerektiğinde yeniden şekillendirebilen ve post-editing gibi yeni süreçlere hâkim olan bir uzman olması gerekecek. Buna alan uzmanlığı ve güçlü bir terminoloji hâkimiyeti de eklendiğinde ortaya yalnızca teknolojiyi kullanan değil, teknolojiyi yönlendirebilen bir çevirmen profili çıkıyor. Belki de asıl sorulması gereken soru “Yapay zekâ çevirmenlerin yerini alacak mı?” değil, “Yapay zekâ ile birlikte çalışmayı en iyi öğrenen çevirmen kim olacak?” sorusudur.

**Yazar
Elif Yalçın**

Çeviri Odasında Kim Var?

Çeviri dediğimiz şey, dışarıdan bakıldığında iki sözlük açıp kelimeleri alt alta dizmek gibi görünebilir. Ama işin mutfağına girdiğinizde, özellikle de mütercim tercümanlık koridorlarında birkaç dönem geçirdiğinizde anlarsınız ki durum hiç de öyle değil. Hatta aramızda kalsın, biz çevirmenler aslında çok iyi yalan söyleriz; özellikle de kendimize! Bir cümleye başlarken “Bu çok basit bir cümle ya, iki dakikaya biter.” deriz ve 20 dakika sonra kendimizi hala aynı cümlelerin ortasının, boş ekrana bakarken buluruz. Bir çeviri sürecinin yüzde 30’u gerçekten düşünmekse, emin olun yüzde 70’i o boş ekrana bakıp hayatı sorgulamaktır. Bazen de orijinal metindeki cümleyi tamamen değiştiririz ve içimizden “Bence benimki orijinalinden çok daha güzel oldu.” diyerek kendimizi rahatlatırız. Çünkü biz biliyoruz ki asıl orijinal diye bir şey yoktur; her metin her okunduğunda ve her çevirmen tarafından ele alındığında yeniden, sıfırdan yazılır.

Popüler Kültür, Sokak Dili ve Yapay Zekânın Sınırları

Peki, bir dildeki kültürel bir kalıpla veya sokak diliyle karşılaştığımızda ne yapıyoruz? Mesela dizilerde, filmlerde karşımıza çıkan “she felt blue” ifadesini ele alalım. Bunu “mavi hissetti” diye çevirip geçmek, çevirmenliğe ihanet etmektir. O an karakterin içine çöken tuhaf sıkıntıyı, keyifsizliği ve dramatik havayı hedef dile aktarabilmek için “içine bir hüznün çöktü” ya da direkt “keyfi kaçmıştı” demek gerekir. İşte bu, kelimelerin arkasındaki dünyayı yakalamaktır. Dil o kadar yaşayan ve esnek bir şey ki, bazen kelimeler yetmez, aradaki kültürel köprüyü sizin inşa etmeniz gerekir. Tam da bu yüzden, son zamanlarda sürekli karşımıza çıkan “insan çevirisi vs yapay zeka” tartışmalarına çok gülüyoruz. Yapay zeka kelimeleri tıkrık tıkrık yan yana getirebilir ama satır aralarındaki o popüler kültür sosunu, ironiyi veya sokaktaki dili asla yakalayamaz. Yapay zekaya “Oğlum bak git!” dersanız muhtemelen bunu

mekanik bir uzaklaşma komutu olarak çevirir; ama bir insan çevirmen o cümlelerin arkasındaki kültürel öfkeyi ve mizahı hisseder. Biz de Dragomania ekibi olarak, bu sayfamızda insan yaratıcılığının sınırlarını zorlayalım istedik ve sizi kelimelerin o çılgın labirentine davet ediyoruz.

Mesleki Deformasyon: Altyazılarla İmtihanımız

Tabii iş sadece yapay zekayla aşık atmakla bitmiyor; mütercim tercümanlık öğrencisi olmanın getirdiği ve hayat boyu kurtulamayacağımız o meşhur mesleki deformasyonla da her gün yüzleşmek zorundayız. Mesela normal insanlar bir diziyi veya filmi sadece arkalarına yaslanıp keyifle izleyebilirler değil mi? Bizim için bu neredeyse imkansız bir eylemdir. Ekranda akan altyazıyı görür görmez zihnimiz hemen arkada dönen orijinal İngilizce repliği yakalamaya çalışır ve saniyeler içinde o altyazıyı

kendi içimizde acımasızca eleştirirken buluruz kendimizi. Hatta bazen Netflix'te veya sinemada öyle büyük altyazı ve dublaj hatalarına denk geliriz ki, filmin dramatik anında sınıfça kahkahayı basmamak için kendimizi zor tutarız. Audiovisual, yani görsel-işitsel çeviri derslerinde tam da bu yüzden popüler kültür çevirisi üzerine bu kadar çok kafa yoruyoruz. Çünkü ekranda yapılan tek bir çeviri hatası, tüm bir sahnenin büyüsunü yok edip izleyiciyi hikayeden tamamen koparabiliyor.

Gecenin Bir Yarıısı Gelen İtiraf lar

Çevirmen mutfağının bir diğer gizli gerçeği de itiraf larımızda saklıdır. Çoğu zaman dışarıdan bakanlar bizim hatasız birer çeviri makinesi olduğumuzu düşünür ama durum hiç de öyle değildir. Gecenin bir yarısı teslim edilmesi gereken bir ödevin ya da projenin başında, tamamen yaratıcı bir tıkanma yaşadığımızda anonim olarak birbirimize şu itiraf ta bulunuruz: Bazen kelimesi kelimesine çeviri yapmaktan o kadar yoruluyorum ki metni adeta hedef dilinde sıfırdan yazıyorum! İşte tam o anlarda, orijinal metnin sınırlarından kurtulup dile kendi ruhumuzu üflediğimizde ortaya çıkan şey sadece bir çeviri değil, iki kültürün çarpışmasından doğan yepyeni bir sanat eseri oluyor. Dile bu açıdan bakabildiğimizde, kelimelerin o çılgın labirentine girmek bir zorunluluktan çıkıp keyifli bir maceraya dönüşüyor.

Sözlükleri Ağlatan Kalıplar: Kurşunu Isırmak mı, Bağına Taş Basmak mı?

Gelin, popüler kültürde ve dizilerde karşımıza çıktığında beynimizi yakan, sözlüklerin canına okuyan o meşhur kalıplara beraber bakalım. Mesela bir Amerikan dizisinde havalı bir karakter durup dururken “spill the beans” dediğinde, mutfakta bir kaza olduğunu ve fasulyelerin yere döküldüğünü sanıyorsanız büyük yanılıyorsunuz. Oradaki kişi aslında dedikodu istiyordur ve biz Türkçedeki o samimi enerjiyi yakalamak için buna direkt “dökül bakalım” ya da “çık ar ağızındaki baklayı” deriz. Ya da bir aksiyon filminde karakterin “bite the bullet” dediğini duyduğunuzda bunu “kurşunu ısırmak” diye çevirirseniz, ortaya komik bir dublaj faciası çıkar. Oysa oradaki asıl duygu, kaçınılmaz ve zor bir duruma göğüs germektir ki bizim kültürümüzdeki tam karşılığı bağına taş basmaktır. İngilizlerin meşhur “piece of cake” kalıbını kelimesi kelimesine “bir dilim kek” diye çevirirsek metnin ruhunu pastanede bırakmış oluruz.

Oysa kastedilen şey o işin ne kadar basit olduğudur; yani bizim jargonumuzla tam bir bebek oyuncacı veya çantada kekliktir. Benzer şekilde, tiyatro

“Dil o kadar yaşayan ve esnek bir şey ki, bazen kelimeler yetmez, aradaki kültürel köprüyü sizin inşa etmeniz gerekir.”

sahnese çıkmak üzere olan birine “break a leg” dendiğinde “bacağını kır” mesajı verilmez. Bu köklü bir sahne batıl inancıdır ve aslında derin bir iyi şanslar dileğidir. Biz bunu Türkçeye adapte ederken “şeytanın bacağını kır” ya da “sahneyi yık geç” diyerek o sahne ateşini hedef dile taşırız. Bir şarkıda “hit the road” tınısını duyduğumuzda bunu “yola vurmak” gibi kaba bir mekanikliğe hapsetmeyiz. Duruma göre yola koyulma vakti deriz, hatta ortam çok samimiyse “bize müsaade, yaylanalım” diyerek çeviriye can veriz. Hele o “under the weather” kalıbı yok mu; hava durumunun altında kaldığını düşünen yapay zekaya inat, biz o insanın aslında tam hasta olmasa da kırılgan olduğunu anlar ve anne şefkatiyle “üzerimde bir kırılganlık var, şifayı kapmak üzereyim” diye tercüme ederiz.

Bite the Bullet

Bağına Taş Basmak

Çevirmen Zihni

Sıra Sizde: Çeviri Odasının Kapıları Açılıyor

Gördüğünüz gibi, biz çevirmenler kelimelerin efendisiyiz ama asıl eğlence şimdi başlıyor! Çeviri odasının kapılarını araladığımıza göre, bu sayfanın sonunda sizinle baş başa kalacağımız, üzerinde uzun uzun tartışabileceğimiz ve kahve masalarında birbirimize sorabileceğimiz o “beyin yakan” cümleleri ve kalıpları tartışmaya açıyoruz. Çevirilerini burada vermiyoruz; çünkü sözlüklerin tıkanıdığı, yapay zekanın saçmaladığı ve tamamen sizin yaratıcılığınıza kalmış olan bu cümleleri nasıl Türkçeleştireceğiniz tamamen size ve çevirmen ruhunuza kalmış durumda. Arkadaşlarınızla bir araya geldiğinizde ya da dergiyi elinize aldığınızda şu cümleleri hangi ustalıklarla çevireceğinizi bir düşünün bakalım: Dizilerde sıkça duyduğumuz o inatçı “bite your tongue” kalıbını kelimesi kelimesine geçip geçmemeyi nasıl çözeceksiniz? Ya da bir karakterin karşısındakini hafife alarak söylediği o “cry me a river” çıkışını hangi yerel deyimle taçlandıracaksınız? Günlük hayatta sıkça karşılaştığımız, insanı adeta buz kesen “cold shoulder” tavrını Türkçeye aktarırken hangi duyguyu merkeze alacaksınız? Ve son olarak, işin kolayına kaçıp kestirmeden gidenleri anlatan o popüler “cut corners” ifadesini bizim kültürümüzdeki hangi renkli deyimle karşılayacaksınız? İşte çevirmenliğin büyüleyici ve bir o kadar da zihin açıcı tarafı tam olarak burada başlıyor. Yapay zekanın soğuk ve düz mantığına inat, insan zihninin ve dil esnekliğinin sınırlarını zorlamak bizim işimiz. Bakalım siz bu cümlelerle karşılaştığınızda masaya nasıl bir imza atacacaksınız? Çeviri odasında kelimeler havada uçuşmaya devam ediyor, sıra şimdi sizde!

İleri Okuma

Routledge Yayıncılık Sayfası (Deyimler ve kültürel aktarım konusunda başucu kitabımız.)

Routledge Akademik Yayınlar (Sinemada ve Netflix'te o altyazıları acımasızca eleştirirken sırtımızı dayadığımız teorik altyapı.)

Oxford Learner's Dictionaries (Yapay zekânın kafasını karıştıran o meşhur kalıpların peşine düştüğümüz yer.)

Yazar

Ayşe Sena Hasoğlu

DRAGOMANIA YAZISI

Ekranların Ardında Gizlenen Emek: Dizi ve Film Alt Yazı Çevirisi

Günümüzde dünyanın farklı ülkelerinde üretilen dizi ve filmlere ulaşmak hiç olmadığı kadar kolay hâle gelmiştir. Dijital platformların yaygınlaşmasıyla birlikte izleyiciler, farklı dillerdeki yapımları kendi dillerinde takip edebilmekte ve farklı kültürlere ait hikâyelerle buluşabilmektedir. Ancak bu deneyimin mümkün olmasını sağlayan en önemli unsurlardan biri çoğu zaman göz ardı edilir: alt yazı çevirisi.

Oku

+ Listeye Ekle

Okumaya Devam Et

Bir yapımın izleyici üzerinde bıraktığı etki yalnızca oyunculuk, senaryo veya görüntü kalitesiyle sınırlı değildir. Kullanılan dil, karakterlerin konuşma biçimleri, mizah anlayışı ve kültürel göndermeler de hikâyenin anlaşılmasında büyük rol oynar. İşte bu noktada alt yazı çevirmeni devreye girer. Çevirmenin görevi yalnızca kelimeleri başka bir dile aktarmak değil; karakterlerin duygularını, kültürel bağlamı ve sahnenin vermek istediği mesajı hedef izleyiciye ulaştırmaktır.

Kelimelerin Ötesinde: Kültür ve Anlam Aktarımı

Alt yazı çevirisinin en hassas noktalarından biri kültürel farklılıklardır. Her dil, kendi kültürüne özgü ifadeler, deyimler ve mizah anlayışı barındırır. Bu ifadeler başka bir dile aktarılırken her zaman doğrudan karşılık bulamaya-

bilir. Örneğin İngilizcede kullanılan "Break a leg!" ifadesi kelime anlamıyla "Bacağını kır!" şeklinde çevrilebilir. Ancak bu ifade sahne sanatlarında "Bol şans!" anlamında kullanılan bir iyi dilektir. Çevirmenin görevi burada kelimeyi değil, ifadenin taşıdığı anlamı aktarmaktır. Bu yaklaşım, çeviribilimci Eugene Nida'nın geliştirdiği "dinamik eşdeğerlik" (dynamic equivalence) kavramıyla açıklanabilir. Nida'ya göre başarılı bir çeviri, kelimeleri bire bir aktarmaktan çok, kaynak metnin hedef kitle üzerinde oluşturduğu etkiye benzer bir etki yaratmayı amaçlar. Alt yazı çevirisinde de önemli olan, izleyicinin sahneyi aynı duygu ve anlamla deneyimleyebilmesidir.

Alt Yazı Çevirisi Neden Zordur?

Alt yazı çevirisi, diğer çeviri

türlerinden farklı olarak çeşitli teknik sınırlamalara sahiptir. Çevirmen, izleyicinin rahat okuyabilmesi için belirli bir zaman ve karakter sınırı içinde çalışmak zorundadır. Bu nedenle ekrandaki konuşmalar her zaman bire bir çevrilemez. Uzun bir cümle bazen kısaltılmalı, ancak anlam ve duygu korunmalıdır. Görsel-işitsel çeviri alanında önemli çalışmaları bulunan Jorge Díaz Cintas ve Aline Remael, alt yazı çevirisinin yalnızca dilsel değil, aynı zamanda teknik ve görsel unsurları dikkate alan özel bir çeviri türü olduğunu belirtmektedir. (Díaz Cintas & Remael, 2007).

Dizilerde Mizah ve Karakter Dilinin Çevirisi

Dizi çevirilerinde en zor alanlardan biri mizahın aktarılmasıdır. Çünkü mizah çoğu zaman kelime oyunlarına, kültürel bilgilere ve

Medya

karakterlerin özel konuşma tarzlarına dayanır. Örneğin, Friends dizisinde Chandler Bing'in alaycı konuşmaları ve Joey Tribbiani'nin kendine özgü ifadeleri, karakterlerin kişiliğinin önemli bir parçasıdır. Bunun en bilinen örneklerinden biri Joey Tribbiani'nin "How you doin'?" repliğidir. Bu ifade sözlük anlamıyla yalnızca "Nasılsın?" demek olsa da bu şekilde çevrilmesi, Joey'nin flörtöz ve kendine güvenen tavrını tam olarak yansıtmayabilir. Bu repliğin bağlama uygun olarak "N'aber, güzelim?" veya "Nasıl gidiyor, güzelim?" gibi bir ifadeyle çevrilmesi, karakterin konuşma tarzını ve repliğin mizahi etkisini hedef izleyiciye daha başarılı bir şekilde aktarabilir.

Çevirmenin amacı yalnızca cümleyi çevirmek değil, karakterin mizah anlayışını ve kişiliğini de korumaktır. Benzer şekilde The Office dizisinde mizah, çoğunlukla günlük konuşmalar, garip sessizlikler ve karakterlerin davranışları üzerinden oluşturulur. Bu tür bir mizahi çevirmek, yalnızca sözcüklerin karşılığını bulmaktan daha fazlasını gerektirir. Çevirmen, sahnenin yarattığı etkiyi hedef dilde yeniden oluşturmalıdır.

Karakter Gelişiminde Alt Yazının Rolü

Bazı yapımlarda dil, karakterlerin değişimini göstermek için önemli bir araçtır. Örneğin Breaking Bad dizisinde Walter White'in sakin ve sıradan bir öğretmenden giderek daha sert bir karaktere dönüşmesi, kullandığı dil ve konuşma biçimiyle de gösterilir. Başarılı bir alt yazı çevirisi, bu değişimi izleyiciye hissettirebilmelidir. Karakterlerin kullandığı argo, hitap biçimleri ve konuşma tarzları yanlış aktarıldığında karakter algısı değişebilir. Bu nedenle alt yazı çevirmeni yalnızca metni değil, karakterlerin hikâye içindeki yerini de analiz etmek zorundadır.

Kültürel Göndermeler ve Animasyon Filmleri

Alt yazı çevirisi animasyon filmleri için de büyük önem taşır. Örneğin Shrek gibi yapımlarda çocuklara yönelik basit bir hikâyenin yanında yetişkinlere yönelik birçok kültürel gönderme ve mizah unsuru bulunur. Çevirmenin hem farklı yaş gruplarına hitap edebilmesi hem de eserin mizahını koruyabilmesi gerekir. Benzer şekilde, The Simpsons gibi uzun soluklu yapımlarda

Amerikan kültürüne, siyasetine ve popüler kültürüne yönelik birçok gönderme yer alır. Özellikle siyasi figürler, seçimler, güncel olaylar ve toplumsal tartışmalar hakkında bilgi sahibi olan çevirmen, bu göndermelerin arkasındaki bağlamı anlayarak hedef kültürdeki karşılığını daha başarılı bir şekilde yaratabilir.

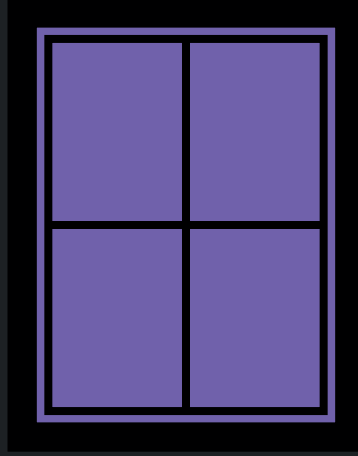
Alt Yazı Çevirisinin Geleceği

Yapay zekâ destekli çeviri teknolojileri son yıllarda büyük gelişme göstermiştir. Bu teknolojiler alt yazı hazırlama sürecini hızlandırırsa da mizah, ironi, kültürel göndermeler ve karakter özellikleri gibi unsurlarda insan çevirmenin yorumlama becerisi hâlâ büyük önem taşımaktadır. Bir makine kelimelerin karşılığını bulabilir; ancak bir karakterin öfkesini, utancını veya heyecanını doğru şekilde aktarabilmek için bağlamı anlamak gerekir. Bu nedenle gelecekte teknoloji ve insan uzmanlığının birlikte kullanıldığı çeviri süreçleri daha önemli hâle gelecektir.

Yazar
Sude Işıldak

Çevirmenin Mor Penceresinden Dil ve Cinsiyet

Sokakta yürürken, arkadaşlarımla sohbet ederken ya da akşam haberlerini izlerken duyduğum cinsiyetçi kelimeler bana şunu hatırlatıyor: Dilimiz neyse dünyamız da ondan ibaret.

Dil, içine doğduğumuz andan itibaren bizi belirli kalıplara sokan, toplumsal cinsiyet rollerini her gün yeniden üreten canlı bir sistem. Bu bağlamda bir toplumun dilini inceleyerek kadınlara yaklaşımını analiz etmek de mümkün. Dilin cinsiyetler üzerindeki etkisi kendimi bildim bileli düşündüğüm bir konu, hatta kişisel kavgam oldu. Çocukken bir şeyi “adam gibi” yapmam söylendiğinde, o yaşta bile içten bir rahatsızlıkla “kadın gibi yapacağım” diye inat ederdim. Bugün hâlâ gündelik hayatta duyduğum “bilim adamı” gibi tabirler

canımı sıktığında, o çocuğun inadına yeniden sarılıyorum.

Farkındayım; bu konuda derin uykusundan uyanmayı reddeden ve kendini “feminist” diye adlandırmaya çekinen bir toplumda yaşıyoruz. İşte tam bu noktada, bir çeviri öğrencisi olarak masamın başına her oturduğumda, elimdeki kalemin yalnızca kelimeleri değil, toplumsal cinsiyet rollerini de dönüştürebilecek bir güce sahip olduğuna inanıyorum.

Çeviri, yalnızca bir dilden diğere sözcük aktarımından ibaret değildir çünkü her çeviri, kelimelerin arkasında gizlenen köklü

türü,

o güne

kadar aktarılmış olan eril mirası da beraberinde günümüze taşır. Feminist çevirmenlerin tam da bu yüzden dildeki kalıpları yıkmak, onları daha kapsayıcı ve eşitlikçi alternatiflere dönüştürmek gibi bir sorumluluğu var.

Bu sorumluluğun bilincinde okuduğum Virginia Woolf’un bundan tam bir asır önce yayınlanan Kendine Ait Bir Oda eserinde Virginia, kadınların ekonomik ve sosyal özgürlüklerini kazandıklarında erkeklerin sert ve taraflı

Dil & Toplum

dilinden sıyrılıp kendilerine ait bir dil yaratacaklarını öngörmüştü. Bugün tam da o yüz yıllık dönemin son eşiğindeyiz. Virginia'nın olmak istediği noktaya tamamen ulaşmış olmasak da epey yaklaştığımızı söylemek mümkün.

Olaya feminist çevirmenin mor penceresinden yaklaştığımızda, aslında son yıllarda geleneksel olarak çevirmene atanan o edilgen rolün epey sarsıldığını görürüz. Özellikle 1970'lerde Quebec'te ortaya çıkan "Kanada çeviri ekolü", çeviriyi sadece diller arası bir aktarım değil, politik ve kültürel bir direniş alanı olarak görür. Ekolün öncülerinden akademisyen Barbara Godard'ın dediği gibi çevirmen artık yalnızca bir sözcük taşıyıcısı değil, anlam yaratma wrecine dahil olan ve metne müdahale edebilen bir "yeniden yazar"dır.

Çünkü dil; ırkçılık, sömürgecilik ya da ataerki gibi baskılara

direnmenin ve bunları kontrol etmenin güçlü bir yoludur. Dolayısıyla, aktarılan tüm ayrımcılık unsurlarına seyirci kalmak da politik bir tercihtir, müdahale etmek de.

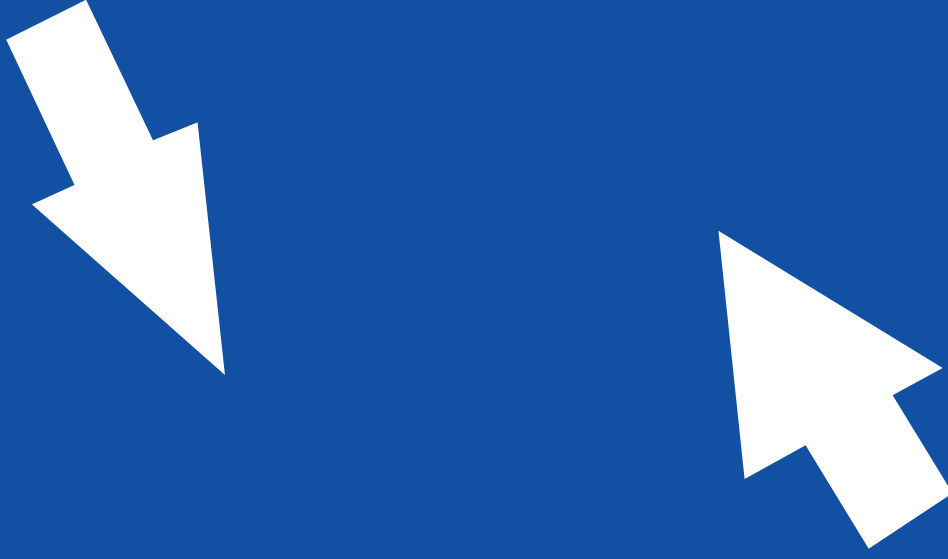
“Çeviri, yalnızca bir dilden diğerine sözcük aktarımından ibaret değildir çünkü her çeviri, kelimelerin arkasında gizlenen köklü kültürü, o güne kadar aktarılmış olan eril mirası da beraberinde günümüze taşır.”

Ancak bu müdahalenin neyle sınırlı olduğu sorusu, bizi çeviribilimin etik tartışmalarıyla yüz yüze getiriyor. Çevirmen kendi ideolojisi doğrultusunda bir metni hangi raddeye kadar değiştirebilir? Örneğin "mankind" kelimesini "insanoğlu" yerine "insanlık" olarak çevirmek tercih edilebilecek temiz bir müdahaledir. Fakat metindeki apaçık cinsiyetçi bir karakterin dilini, sırf feminist

değerlerle uyuşmuyor diye törpülemek riskli bir adım olacaktır. Karakterin ya da dönemin eril ve antifeminist yapısını "düzeltmeye" kalkışmak, yazarın sesini kısmak ve karakteri bir nevi sansürlemek, aynı zamanda okuyucunun o karakterden ve dönemden tikslenme hakkını elinden almaktır. Çeviri alanında gerçek feminist duyarlılık, toz pembe bir tarih oluşturarak değil kadının sesini metinlerde görünür kılarak sağlanacaktır.

Oluşabilecek etik ikilemi çevirmenin yolu, feminist müdahaleyi saklamak yerine çevirmenin ideolojik duruşunu açıkça görünür kılmaktan geçiyor. Çevirmen, ataerki bir döneme ait metni değiştirip aslına zarar vermek yerine; cinsiyetçi ifadeleri dipnotlar aracılığıyla deşifre etmelidir. Ayrıca çevirmen, kitabın önsözünde ideolojisini açıkça paylaştığında hem emeğini hem de feminist bakış açısını görünür kılar. Bu, sergilenebilecek en dürüst ve devrimci duruştur. Böylelikle okuyucu geçmişi tüm çıplaklığı ve saf gerçekliğiyle görürken, aynı zamanda o gerçekliği eleştirme fırsatına da sahip olacaktır. Feminist bir çevirmen olarak benim nihai amacım; kadınlara ait bir odadan, bugünün ve geleceğin dünyasına ulaşan kendi özgür ve eşitlikçi dilimizi yaratmaktır.

Yazar
Buse İrem Bayrakçı

Dilsel Görecelik

Dil, yalnızca hayatımızı sürdürmemizi sağlayan bir araç değil, aynı zamanda dünyayı anlamlandırma biçimimizdir. Doğduğumuz andan itibaren maruz kaldığımız dili hayatımızın sonuna kadar aktif olarak kullanırız. Duygularımızı, arzularımızı, beklentilerimizi ve korkularımızı dil aracılığıyla aktarırız. Yine de dil ile bu kadar içli dışlı olmamıza rağmen kimi zaman iletişim kurmada yetersiz kaldığımızı veya ifade ettiklerimizin yanlış anlaşılmaya açık olduğunu hissederiz. Peki, bunun sebebi bizim dili yetkin şekilde kullanamayışımız mıdır, yoksa dilin algılarımızı kısıtlaması mı?

Bazen duygularımızı kelimelere dökmekte zorlanırız ve yoğun hislerimizi tam anlamıyla yansıtmada dil yeterli gelmez. Çünkü insan, sürekli değişen ve uçsuz bucaksız bir zihinsel derinliğe sahip karmaşık bir varlıktır. Bu nedenle, yoğun hislerimizi yıllar öncesinden devraldığımız kelimelerle tam anlamıyla dışa vurmak her zaman

mümkün olmaz. Bazen hissettiğimiz duygunun ne olduğunu çözemeyiz veya konuştuğumuz dilde tam karşılığını bulamayabiliriz. Dünyadaki birçok dilde spesifik duygu durumlarını tanımlayan kavramlar bulunur. Mesela, Japoncada bulunan “Mono no Aware” (物の哀れ) ifadesi “Güzel şeylerin bir gün son bulacak olmasının yarattığı hüznü farkındalık.” şeklinde açıklanabilir ancak bu ifadenin birçok dilde birebir karşılığı bulunmamaktadır. (JapaneseRituals, Emiko Takahashi)

Ana dilimizin gerçeği algılayış biçimimizi büyük oranda şekillendirmesi “Dilsel Görecelik” olarak tanımlanır. Sapir-Whorf hipotezine göre ana dilimizin kelime dağarcığı ve dil bilgisi kuralları dünyayı kavrama şeklimizi doğrudan etkiler. Örneğin Arizona’da yaşayan Amerikan Yerlisi bir topluluk olan Hopilerin dilinde geçmiş veya gelecek zaman kipleri bulunmamaktadır. Bu nedenle Hopi kültürü zamanı çizgisel bir akıştan ziyade döngüsel bir olgu olarak tanımlar; gelenek ve ritüellerini bu tekrar eden döngü üzerine kurgular. (MD Online, 2025).

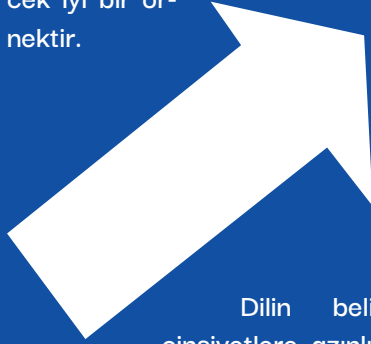

Kuram

“Dilsel görecelik her ne kadar algımızı etkilese de dilin esnek ve değişikliğe açık yapısı, zayıf noktaların zaman içinde düzeltilebileceğini ve daha kapsayıcı hâle getirilebileceğini hatırlatır. İnsan, dilin sınırları içine sıkışıp kalmak zorunda değildir. Dili ayrımcı olmayan, daha kapsayıcı bir yöne evriltmek tamamen bizim elimizdedir.”

Bu durum, diller arasındaki yapısal farkların zihinsel dünyamızı nasıl şekillendirdiğine verilebilecek iyi bir örnektir.

Dilin belirli cinsiyetlere, azınlıklara ve toplumlara atfettiği ifadeler, o dili konuşan bireylerin bu gruplara yönelik tutumlarını büyük ölçüde etkiler. Cinsiyetçi dil kullanımı, dünyadaki pek çok dilde mevcuttur. Cinsiyetlere yüklenen sıfatlar, argo ve kalıplaşmış söylemler, toplumsal rollerden beklentilerimizi ve bakış açımızı şekillendirir. Bu kullanımın köklerinin yüzyıllar öncesi ne dayanması, toplumsal cinsiyetçiliği devam ettiren en büyük etkenlerden biridir (Anne Weatherall, 2002). Belirli azınlıklar ve kültürler için tercih edilen kelimeler

veya alıntı sözcükler, hem bu dili kullananlar hem de hedef alınan gruplar açısından ötekileştirmeyi pekiştirir. “Yanlı dil” olarak adlandırılan bu tutum çoğunlukla bilinçdışı bir şekilde ortaya çıkar ve büyük ölçüde ön yargı, nefret ve saldırgan anlamlar taşır. Bu ifadelerin kullanılma sebebi ise bireylerin ırk, etnik köken, din ve soy gibi özellikleridir. (ThoughtCo, Richard Nordquist, 2019).

Tüm bunlar, dilin algımızı bilinç dışı düzeyde ne kadar etkilediğinin göstergesidir. Çünkü konuştuğumuz dili küçüklüğümüzden beri içselleştirir ve bütün alt anlamları benimseyerek bize nasıl öğretiliyse o şekilde kullanmaya devam ederiz. Zaman geçtikçe dilin bu zayıflıkları için çözümler sunulsa bile alışlagelmiş dil kullanımını değiştirmek dili kullananlar için çok uğraştırıcı olur ve görmezden gelinir. Ancak bu arkaik alışkanlıklar ve kalıplar mutlak değildir. Dilin daha sağlıklı ve kapsayıcı yöne doğru eğimli olması gerçekçi ama bir o kadar da zor bir hedeftir.

Geçmişten günümüze uzanan bu problemler dile entegre olmuş ve dilsel görecelik yoluyla

algımızı şekillendirmiştir. Bununla birlikte dil, yaşayan, evrilen ve sürekli dönüşen dinamik bir sistemdir. Dilsel görecelik her ne kadar algımızı etkilese de dilin esnek ve değişikliğe açık yapısı, zayıf noktaların zaman içinde düzeltilebileceğini ve daha kapsayıcı hâle getirilebileceğini hatırlatır. İnsan, dilin sınırları içine sıkışıp kalmak zorunda değildir. Dili ayrımcı olmayan, daha kapsayıcı bir yöne evriltmek tamamen bizim elimizdedir. Bireysel düzeyde kullandığımız dilin alt metinlerine dikkat ederek ve ötekileştirici unsurların farkına vararak bu dönüşüme doğrudan katkı sağlayabiliriz. Özellikle son dönemde kurumlar, topluluklar ve akademik çevrelerde kapsayıcı dil kullanımı konusunda farkındalık gözle görülür biçimde artmıştır. Konu üzerine yürütülen araştırmalar ve eğitimler her geçen gün yaygınlaşırken daha kapsayıcı ve ötekileştirmeden uzak bir dil umudu her gün ufukta daha parlak şekilde görünüyor.

Yazar
Zübeyir Ali Koç

Çevirinin Perde Arkasındaki Yeri

Tiyatro çevirisi denildiğinde genellikle akla sadakat, eşdeğerlik, oynanabilirlik ya da sahne dili gibi kavramlar gelir. Eğer mütercim-tercümanlık öğrencisiyseniz, büyük ihtimalle bunların çoğuyla derslerde tanışmışsınızdır. Ancak tiyatro çevirisi, içinde teknik terimlerden ve kuramlardan çok daha fazlasını barındıran bir alandır. Bu yazıda, Türkiye’de tiyatro çevirisinin ilk adımlarını, sahnede duyduğumuz doğal bir repliğin arkasında çevirmenin nasıl kararlar aldığını, şarkı sözlerinin başka bir dilde nasıl yeniden hayat bulduğunu ve çevirinin prova sürecinde bile nasıl şekillenmeye devam ettiğini birlikte keşfedeceğiz.

Türkiye’de Tiyatro Çevirisinin Tarihi

Türkiye’de tiyatro çevirisinin tarihi, saray entrikaları, “Halk bunu anlar mı?” soruları ve kelimenin tam anlamıyla bir “kültür devrimi” mücadelesiyle şekillenmiştir. Bizde Batılı anlamda ilk tiyatro çevirisi, Osmanlı’nın Batı’ya döndüğü Tanzimat Dönemi’yle başlar. Ancak ortada ufak bir problem vardı; Batı’daki yaşam tarzı, aile ilişkileri ve toplumsal dinamikler, Osmanlı toplumuna tamamen yabancıydı. İşte tam bu noktada Türk tiyatro çevirmenleri, dünyada eşine az rastlanır bir yaratıcılık sergilediler ve “adaptasyon” uygulamasını zirveye taşıdılar. Çevirmenler sade-

kelimeleri değil, mekânları, isimleri ve hatta dinleri bile yerelleştirdiler. Paris’te-ki bir burjuva salonunda geçen entrikalar, bir anda Kasımpaşa’daki bir konağa taşıniverdi; Jean oldu Can, Maria oldu Müjgan! Bu durum bazen öyle komik boyutlara ulaşıyordu ki, orijinal metindeki kilise sahneleri camiye, şarap kadehleri şerbet bardaklarına dönüşüyordu. Amaç kusursuz bir çeviri yapmak değil, salonu dolduran seyircinin ilgisini sahnede tutmaktı.

Sonrasında Cumhuriyet’in ilanıyla işin rengi tamamen değişti. Artık tiyatro, halkı eğitmenin ve modernleşmenin

en güçlü aracı olarak görülüyordu. Nurullah Ataç ve Sabahattin Eyüboğlu gibi dönemin dev isimleri, dünya klasiklerini Türkçeye kazandırmak için gece gündüz çalıştılar. O dönem yapılan çevirilerde amaç, Batı aydınlanmasını doğrudan ülkeye taşımaktı. Ancak bu kez de sahne dilinin doğallığı ile edebi dilin ağırlığı arasında bir çelişki başladı.

Geriye dönüp baktığımızda, Türkiye’de tiyatro çevirisi tarihinin aslında bir “kendini arama” hikâyesi olduğunu görüyoruz. Çevirmenler bazen metne sadık kalmak adına seyirciyi sıktılar, bazen de seyirciyi güldürmek adına orijinal metne ihanet ettiler. Ancak bu çalkantılı süreç olmasaydı, bugün sahnelerimizde izlediğimiz o muazzam akıcılıktaki Türkçe metinlerin hiçbiri var olamazdı.

İlk Tiyatro Çevirmenimiz: Ahmet Vefik Paşa

Gelin, Türk tiyatro tarihinin en nevi şahsına münhasır karakterlerinden birine, Ahmet Vefik Paşa’ya selam duralım. Kendisi devlet adamı, diplomat ve dil bilimciydi ama en çok da tam bir Molière hayranıydı. Türkiye’deki ilk tiyatro çevirisi/uyarlaması onun elinden çıkmıştır. Ahmet Vefik Paşa, Bursa Valisi olduğu dönemde işi gücü bırakıp şehre bir tiyatro binası yaptırmış, devlet memurlarına zorla oyun izletmiş ve Molière’in neredeyse tüm oyunlarını Türkçeye uyarlamıştır. Onun 1869’da yayımlanan Zor Nikâhı (Molière’in Le Mariage forcé oyunu) ve Zoraki Tabip uyarlamaları, Türk tiyatro çevirisinin miladıdır.

Peki, Ahmet Vefik Paşa ne yapıyordu? Orijinal metni kelimesi kelimesine çevir-

mek yerine, Molière’in Fransız toplumunu eleştirmek için kullandığı tiple-meleri alıyor, onları Osmanlı mahalle kültürünün içine yerleştiriyordu. Bu uyarlamalarda sadece kelimeleri değil, karakter isimlerini, günlük yaşam alışkanlıklarını ve kültürel göndermeleri de değiştiriyordu. Sganarelle İvaz Ağa, Géronimo ise Kiraat Efendi oluyordu. Çünkü Vefik Paşa’nın amacı yalnızca bir metni çevirmek değil, seyircinin oyunu gerçekten anlayıp benimsemesini sağlamaktı. Bu çalışmalar, günümüzde “yerelleştirme” olarak adlandırdığımız yaklaşımın erken örnekleri arasında

Müzikal Çevirisi

“Bizim ülkemizde müzikal kültürü var mı ki?” ya da “Ben hiç müzikal çevirisi dinlemedim.” diyenlerdenseniz, büyük bir yanılgı içerisindeyiniz demektir. Aslında hepimiz daha ilkokula bile gitmeden kusursuz müzikal çevirileriyle büyüydük; hem de Disney sayesinde!

Aslan Kral'da, Timon ve Pumbaa'nın neşeyle söylediği "Hakuna Matata"yı, Aladdin'deki "A Whole New World" (Yepyeni Bir Dünya) düetini ya da Elsa'nın "Let It Go" (Aldırma) şarkısını hatırlayın. Bunların hepsi, orijinal Broadway kalitesinde bestelenmiş birer müzikal parçasıdır. Türkiye'de bu filmlerin dublaj ve şarkı çevirilerini yapan ekip, bize fark ettirmeden müzikal çevirisinin en rafine örneklerini kulaklarımıza kazıdılar. Bir çocuğun diline dolanacak kadar doğal, ama orijinal melodiyi bozmayacak kadar matematiksel olan bu şarkılar, Türkiye'deki müzikal çevirisi algısının en güçlü temel taşlarından biridir.

Öyleyse ya canlı sahne? Ülkemizde müzikal çeviri ve adaptasyon geleneği aslında oldukça köklüdür. Haldun Dormen gibi duayenlerin öncülüğünde Damdaki Kemancı (Fiddler on the Roof), Mançalı Şövalye (Man of La Mancha) ve Cabaret gibi dünyaca ünlü Broadway müzikalleri yıllar önce Türkçeye çevrildi ve kapalı gişe oynadı. Yakın dönemde ise Zorlu PSM gibi büyük kültür-sanat merkezlerinde sergilenen Notre Dame de Paris ya da Wicked gibi dev yapımların Türkçe adaptasyon çalışmaları, bu alanın hâlâ ne kadar canlı ve zorlayıcı bir sektör olduğunu kanıtlıyor.

Peki dünyanın geri kalanında bu iş nasıl işliyor? Dünyaca ünlü bir müzikali (örneğin Les Misérables veya The Phantom of the Opera) kendi dilinize çevirmek istediğinizde prosedür biraz farklı oluyor. Bu işin arkasında uluslararası devasa bir telif ve denetim mekanizması işler. Broadway veya West End'de faaliyet gösteren hak sahipleri ve lisansörler (Cameron Mackintosh veya Disney Theatrical gibi), oyunun başka bir ülkeye uyarlanması sürecinde oldukça sıkı denetim uygular.

Teknik ilerleyiş genellikle şöyle olur: Çevirmen önce şarkı sözlerini kendi diline uyarlar.

Provalar

Gerçek bir tiyatro çevirisi için masa başında yapılan iş, yolculuğun sadece ilk yarısıdır. Bir oyun metni, çevirmenin masasından çıkıp provalara taşındığında asıl macera başlar. İlk okuma provasına götürülen metin, aslında henüz son hâline gelmemiş bir taslaktır.

Metin masadan sahneye indiğinde, çevirmen için yepyeni bir "saha çalışması" süreci başlar. Oyuncular ellerine metni alıp ilk masa başı okuması yaparken, çevirmenin gözü ve kulağı hep oradadır. Masa

Ardından bu çeviri, orijinal dile geri çevrilir (back-translation) ve yapım şirketinin onayına sunulur. Buradaki amaç, çevirmenin kendi diline yaptığı esprilerin veya kültürel uyarlamaların, orijinal hikâyenin felsefesine ve karakter tutarlılığına zarar verip vermediğini denetlemektir. Şarkının ritmine oturan harika bir Türkçe kelime bulmuş olabilirsiniz, ancak o kelime karakterin motivasyonunu değiştiriyorsa küresel lisansörlerden onay alamayabilirsiniz.

Müzikal çevirisinde de tiyatro çevirisinde olduğu gibi dikkat edilmesi gereken bazı teknik noktalar vardır. Bu noktalar tiyatro çevirisindeki noktalara benzese de işin içine müzik girince denklem biraz değişiyor. Hadi gelin bu önemli noktalara bir göz atalım:

Metrik Uyum (Hece Sayısı): En temel kuraldır. Orijinal dildeki dört heceli bir melodi kalıbına, Türkçede altı heceli bir cümle sıkıştırılamazsınız. Nota nereye basıyorsa, hece de tam oraya basacaktır. Ne eksik ne fazla.

Vokal Uyumu (Şarkıcının Nefesi): İşte burası tam cerrahlık bir iştir. Oyuncunun yüksek perdeden (tiyatro tabiriyle belting yaparak) basacağı uzun bir notanın denk geldiği yere, Türkçedeki "ı, i, u, ü" gibi dar ve kapalı ünlü harfleri koyarsanız, o oyuncunun sahnede boğazını yırtıp ses tellerini sakatlamasına neden olabilirsiniz. O yüksek ve uzun notaya her zaman "a, e, o" gibi ağızın rahatça açıldığı, sesin göğüsten rahatça çıktığı geniş ünlüler denk getirilmelidir.

Aksan ve Vurgu Eşleşmesi: İngilizcede kelimelerin vurguları genellikle ilk veya orta hecededir, Türkçede ise çoğunlukla sondadır. Eğer müzikteki güçlü ritim kelimenin yanlış hecesine denk gelirse, seyirci sahnede ne söylendiğini anlamaz. Kelime kulağı tırmalar ve şarkının tüm büyüü bozulur.

başında kelime kelime işlenmiş, edebiyat kurallarına göre kusursuz duran cümlelerin oyuncunun ağızından çıktığı an nasıl "çatırdayabileceğine" şahit olursunuz. Çevirmen olarak sizin bayıldığınız o uzun ve ağıdalı cümle, oyuncunun ciğer kapasitesine veya o anki duygusal patlamasına uymayabilir. Oyuncu repliği söylerken takılıyorsa, diline oturmuyorsa ya da karakterin o anki öfkesini yansıtmada zayıf kalıyorsa, o kelime acilen değişmek zorundadır.

Kulis

Dahası, provalar ilerleyip sahne provasına döndüğünde metin bir kez daha kabuk değiştirir. Yönetmen sahne trafiğini çizerken, orijinal metinde olmayan yeni bir dinamik yaratabilir. Örneğin, karakterin odanın bir ucundan diğer ucuna yürürken söylemesi gereken bir replik, çeviride çok kısa kaldıysa sahnedeki o yürüyüş süresince havada koca bir boşluk oluşur. Bu durumda repliğe birkaç cümle daha eklemek gerekebilir. Ya da tam tersi; oyuncunun tek bir bakışla, küçük bir mimikle anlatabildiği koca bir paragraf sahneyi hantallaştırır. O zaman da çevirmen kendi yazdığı kelimeleri acımasızca budamak ve metni hafifletmek zorundadır. Çevrilen oyunun gerçek anlamda “son hâline” gelmesi, ancak prömiyer gecesi seyirci salona dolup ilk kahkahayı veya ilk alkışı attığında gerçekleşir.

Tarih boyunca Ahmet Vefik Paşa gibi öncü çevirmenlerin attığı adımlardan günümüz sahnelerindeki modern yorumlara kadar uzanan bu yolculuk, çevirmenin yalnızca diller arasında değil, kültürler, dönemler ve insanlar arasında da köprü kurduğunu gösteriyor. Bir dahaki sefere tiyatro salonunda sizi güldüren, düşündürten ya da duygulandıran bir replik duyduğunuzda, alkışların küçük bir kısmını perde arkasındaki görünmez kahramanlara, yani tiyatro çevirmenlerine de ayırmayı unutmayın. Çünkü bazen bir oyunun en sessiz ama en güçlü sesi, onu başka bir dilde yeniden var eden çevirmenin kaleminden gelir.

Yazar

Dilara Danyıldız

Çeviride Çocuk Edebiyatı: Küçük Okurlar Büyük Sorumluluklar

Hepimiz için bazı özel kitaplar vardır; yalnızca okunup rafa kaldırılmaz, hatırlanır. Bu bağlamda çocuk edebiyatı, ilk bakışta çocukluktan ibaret gibi görünse de etkisi uzun soluklu bir alandır. Bir cümlemin ritmi, karakterin sesi ya da sahnemin sıcaklığı üzerinden yıllar geçse bile unutulmaz. İşte bu yüzden çocuk kitaplarını çevirmek, kelimeleri bir dilden diğerine taşımaktan çok daha fazlasını gerektirir. Çünkü çevrilen şey yalnızca metin değil, bir çocukluğun kendisidir.

Çocuk edebiyatı çoğu zaman kolay bir çeviri türü olarak görülür: Kısa cümleler, basit kelimeler, açık anlatım... Ancak bu sadelik, çevirmenin işini kolaylaştırmaz, aksine daha hassas hâle getirir. Yetişkinler için yazılmış metinlerde karmaşık anlatım tolere edilebilirken çocuk edebiyatında en küçük yapaylık hemen göze çarpar. Çocuk okur, metnin doğal akışını içtenlikle kucaklar; eğer akış bozulursa hikâye onun için tüm büyüsunü kaybeder.

Bu noktada çevirmen, görünmez bir anlatıcıya dönüşür. Metnin arkasında durur ama etkisi her satırda hissedilir. Çevirmen, az kelimeyle çok şey anlatabilme becerisine sahip olmalıdır. Bu bağlamda dilin sadeliği ile duygu yoğunluğu arasında denge kurmak, çocuk edebiyatı çevirisinin en incelik gerektiren yönlerinden biridir.

Kültürel unsurlar da çeviri sürecinin önemli bir parçasıdır. Bir metinde geçen yemekler, oyunlar ve

günlük aktiviteler her çocuk için aynı anlamı taşımayabilir. Örneğin, bir İngiliz çocuk kitabındaki “peanut butter sandwich” ifadesi, Türk bir çocuk için ne kadar tanıdıktır? Bu tür durumlarda çevirmen, metnin ruhunu koruyarak okuyucuya en doğal hissettirecek çeviriyi ortaya koymalıdır. Çevirmen, burada iki dünya arasında bir köprü kurar. Metni olduğu gibi bırakmak ile hedef okura yakınlaştırmak arasında ince bir çizgide yürür. Çocuk edebiyatı çevirisinde asıl amaç, metni yalnızca aktarmak değil; onu hedef kitle için tanıdık ve canlı kılmaktır.

Çocuk edebiyatını özel kılan bir diğer unsur ise dil oyunlarıdır. Kafiye, tekerlemeler ve kelime oyunları metnin ruhunu oluşturan yapı taşlarıdır. Ancak bunlar çoğu zaman birebir çevrilemez. İşte tam bu noktada çevirmen, yalnızca bir aktarıcı olmaktan çıkar ve yeniden üretilmeye dönüşür. Bazen orijinal metinden uzaklaşıp yeni bir ifade ortaya koyar çünkü önemli olan kelimelerin kendisi değil, çocukta yaratacağı hisler.

Bununla birlikte, çocuk edebiyatında çocuğun sesi olmak da oldukça önemlidir. Anlatıcının yaşı, bakış açısı ve dili

Anlatıcının yaşı, bakış açısı ve dili metnin inandırıcılığını belirler. Bir çocuğun ağzından anlatılan bir hikâyeye, gerçekten bir çocuk gibi duyulmalıdır. Aksi hâlde metin, okurla arasına mesafe koyar. Çevirmenin görevi ise bu sesi korumak ve çevrilen dilde de aynı doğallıkla duyurmaktır.

Öte yandan çocuk kitaplarının çoğunda eğitici bir boyut bulunur, ancak bu doğrudan bir öğretme çabasından ziyade, sezdirme amacı güder. İyi bir çocuk kitabı, mesajını açıkça söylemek yerine hissettirir. Çevirmen de bu dengeyi gözetmek zorundadır. Fazla açıklayıcı olmak metnin hassasiyetini zedeler; yetersiz aktarmak ise etkisini azaltır.

Tüm bu yönleriyle bakıldığında, çocuk edebiyatı çevirisi aslında oldukça yaratıcı ve çok katmanlı bir süreçtir. Çevirmen, yalnızca bir metni değil, bir hayal dünyasını yeniden yaratır. Bir çocuğun ilk karşılaştığı hikâyeye, onun okuma alışkanlıklarını, dil algısını ve dünyaya bakış açısını bile şekillendirebilir.

Nihayetinde çocuk edebiyatını çevirmek, iki farklı dil arasında değil, iki farklı çocukluk arasında köprü kurmaktır. Bir hikâyeye çevrildiğinde başka bir çocuğun zihninde yeniden hayat bulur.

Yazar
Miray Gültekin

Barbaros Uzunköprü ile Çeviri Dünyasına Bakış

Her çevirinin ardında bir hikâye, her çevirmenin yolculuğunda ise anlatılmaya değer bir deneyim var. Peki bir çevirmenin dünyasını en iyi kim anlatabilir? Elbette o dünyayı yakından tanıyan biri! Biz de bu sayımızda merak ettiklerimizi bölüm başkanımız Dr. Öğr. Üyesi Barbaros UZUNKÖPRÜ'ye sorduk. Çeviriyle ilk tanışmasından kitap çevirirken yaşadıklarına, öğrencilik yıllarından yapay zekânın geleceğine kadar uzanan bir sohbet gerçekleştirdik. Şimdi sözü kendisine bırakıyoruz. Keyifli okumalar!

Buse BAYRAKCI: İlk sorumla başlıyorum hocam. Çeviriyle ve özellikle kitap çevirisiyle ilk tanışmanız nasıl oldu? Sizi bu alana yönlendiren özel bir an veya eser var mıydı?

Barbaros UZUNKÖPRÜ: Evet, kitap çevirisi çok keyifli bir çeviri faaliyetidir. Benim maceram aslında şöyle başlamıştı: Ben kitap okumayı çok seven biriydim, çocukluğumda da çok severdim. Üniversitede çevirmenlik eğitimine başladığımda hep kafamın bir köşesinde kitap çevirisi yapmak vardı. Ancak özel olarak bir kişi bende çok etkili olmuştur. Yazın çevirisi dersimizi veren Sinem Sancaktaroğlu Bozkurt isminde bir hocamız vardı, onun dersleri çok keyifli geçerdi. Bunun dışındaki hocamızın kitapları da vardı ve buna da çok özenirdim. Bir gün bu derse bir konuk davet edildi, bizim bölümden son sınıf bir arkadaşımızdı. Henüz mezun olmadan bir kitap çevirisi yayımlanmıştı. Ben de o zamanlar öğrencilik harçlığımı karşıladığı

kadarıyla çeviri yapmaya başlamıştım zaten ama onu görünce bende bir kırılma anı oldu. Dedim ki, “Demek ki bunu yapmak için mezun olmama gerek yok.” Son sınıfa geldiğimde kitap çevirisi yapmaya karar vermişim ve yayınevlerine “Bünyenizde kitap çevirisi yapmak isterim, deneme çevirisi yapabilirim.” diye mail atmaya başladım.

İlk başlarda içerik konusunda bir seçimim yoktu, zaten bu alana ilk girdiğinizde rüştünüzü ispatlayana kadar biraz ne gelirse onu çeviriyor gibi olursunuz. En azından benim ve bazı tanıdıklarımın deneyimi bu şekildeydi. Hatta ücret konusunda da dezavantajlı bir durumda olursunuz çünkü yine adınızı sanınızı bilen yoktur. Fakat kitap çevirisinde motivasyon zaten biraz da böyle oluyor. Biliyorsunuz, sektörde belki de binlerce sayfa çeviri yapıyorsunuz ama isminiz genellikle hiçbir yerde görünmüyor. O yüzden basılı bir eserde isminizin yazılı olduğunu görmek çok büyük bir motivasyon kaynağı.

“Dünya görüşünüzü yaymanızı sağlamak için veya toplumsal mücadele yapmak istediğiniz alanlarda da, bu hayvan hakları olabilir, kadın hakları olabilir, herhangi bir ideolojinin savunuculuğu olabilir, çevirinin kullanılabileceğini aklınızdan çıkarmamanız gerekir.”

Bana bir deneme çevirisi gönderdiler, çeviriyi yapıp ilettim. Daha sonra da dediğim gibi çok düşük fiyatlara çeviri yapmaya başlamıştım.

Benim gönlümde hep şu yatıyordu: Edebiyat çevirisi yapmak istiyordum; roman olabiliirdi, öykü derlemesi ya da tarih kitapları olabiliirdi. Şansıma Çifte Tazminat adında bir kara roman denk gelmişti. Sonrasında bir roman daha çevirdim ama dedim ki, “Edebiyat benim için yeterli, artık tarih alanında kitap çevirisi yapmak istiyorum.” Bu sefer attığım mailler o yönde oldu. Bu çok kritik çünkü siz hangi alanda yetkin olduğunuzu ve hangi alanda çeviri yapmak istediğinizi özellikle belirtirseniz, bu yol biraz daha hızlı bir şekilde istediğiniz yöne doğru kıvrılabilir diye düşünüyorum.

Buse BAYRAKCI: Bir kitabı çevirmeye başladığınızda ilk olarak nasıl bir hazırlık yaparsınız?

Barbaros UZUNKÖPRÜ: Yine ilk deneyimlerimden başlayayım. Açıkçası süreci nasıl yöneteceğimi pek bilmiyordum. İlk roman çevirisi elime geldi ve başladım çevirmeye... Yöntemler zaman geçtikçe oturmaya başladı. Şöyle bir hazırlık sürecim vardı: Birincisi, çevirdiğim kitap ne ile ilgiliyse o alanda yoğun okumalar yapmaya başladım. Çevirinin yanında

bu okumaları yapmak oldukça önemli çünkü bu alanlarda özellikle iyi çevirmenlerin elinden çıkmış kitapları okumak çok sağlam bir terminoloji listesi oluşturmanızı sağlar. Okuduğum kitaplarda karşıma çıkan terimleri bir liste hâline getirirdim ki sonraki yapacağım ilgili çevirilerde tutarlı bir terim kullanımı olabilsin. İkinci olarak sözlükler temin ederdim, dostlar. Sahafılardan veya normal kitapçılardan olabilir. Eğer ilgili alanın bir sözlüğü varsa, özellikle kitap kurgu dışı bir eserse, bu da çok önemli çünkü kullandığınız ifadeyi oradan teyit edebilirsiniz. Hazırlıklarım genel olarak bu yöndeydi. Bu hazırlığı yaptığınızda hem içerik hem de tutarlılık açısından çok daha temiz bir metin oluşturma ihtimaline sahip oluyorsunuz.

Buse BAYRAKCI: Bir kitabı çevirirken sizi en çok heyecanlandıran şey nedir?

Barbaros UZUNKÖPRÜ: Mümkünse kitabın heyecan verici olması benim için çok önemli. Çünkü kitap heyecan verici bir kitapsa heyecanlanırsınız, onun dışında kitap çevirisini biraz her gün yapmanız gereken bir görev gibi düşünebilirsiniz. Haftanın beş günü, isterseniz de istemerseniz de başına oturup yaptığınız bir iş aslında. Bu da ancak kitabı

seviyorsanız, kitap size keyif veriyorsa olabilecek bir şey. Belki de şunu ifade etmek gerekir: Kitap çevirisi yapmak istiyorsanız kendinizi bir şekilde hem yetkinliğinizi artırarak hem de girişkenliğinizi kullanarak sevdiğiniz şeyleri çevirmeye yönlendirmeniz lazım. Psikoloji mi, sosyoloji mi, tarih mi veya edebiyat mı? Aksi takdirde insana zulüm gibi gelir çünkü yaptığınız işi sevmediğinizde süreç sakız gibi sünüyor.

İkinci olarak da şunu söyleyebilirim; bence bütün kitap çevirmenleri dediğime katılacaktır: Kitap çevirisinin en heyecan verici kısmı, kitabı elinize aldığınız an, dostlar. Çünkü uzun süreler üzerine çalıştığınız bir metin, içli dışlı olduğunuz bir yazar, yoğun bir şekilde okumalar yaptığınız o konu en sonunda vücut bulmuş oluyor. Kapağında isminizi görüyorsunuz, kanlı canlı bir şekilde elinizde tutuyorsunuz ve o daima var olacak. Yani sizden geriye kalan bir parça olarak varlığını sürdürecektir, çocuklarınız, hatta torunlarınız okuyacak belki. O yüzden kitap çevirisi belki de biraz bu hissi yaşamak için yapılıyordur.

Buse BAYRAKCI: “İyi bir çeviri” sizce ne demektir? Çevirmenin metne ne kadar sadık kalması ne kadar değiştirmesi gerekir?

Barbaros UZUNKÖPRÜ: Aslında, “İyi bir çeviri ne demektir?” derken çevirinin hangi alanından bahsettiğimizi belirlemek lazım. Çünkü siz de biliyorsunuz zaten, birbirinden farklı bir dizi çeviri alanı var ve hepsi için iyi çeviri tanımı değişiyor. Örneğin aldığınız derslerden olan hukuk metinleri veya AB metinleri çevirisini ele alalım. Burada kavramların hemen hemen tek bir karşılığı vardır; yani bir kanun maddesinin veya tüzük hükmünün herhangi bir alternatifi yoktur. Bu alanda iyi çeviri, doğru kavramı neredeyse bir yapboz parçasını birleştirir gibi yerine koymaktır. Aksi takdirde literatürde yerleşik olmayan bir ifade kullanırsanız kötü ve yanlış bir çeviri yapmış oluyorsunuz, çevirinizin geçerliliği olmuyor.

Sözlü çeviriye bakacak olursak, dostlar, yine derslerde konuştuğumuz gibi, yazılı çeviride biz en ideal sözcüklerle metni inşa etmeye çalışıyoruz ama sözlü çeviride böyle bir lüksümüz yok. Orada konuşmayı dinleyicileri irite etmeyecek bir akıcılıkta, en doğru şekilde aktarmaya, lafı dolandırmamaya ve yanlış bir

çeviri yapmış oluyorsunuz, çevirinizin geçerliliği olmuyor.

Sözlü çeviriye bakacak olursak, dostlar, yine derslerde konuştuğumuz gibi, yazılı çeviride biz en ideal sözcüklerle metni inşa etmeye çalışıyoruz ama sözlü çeviride böyle bir lüksümüz yok. Orada konuşmayı dinleyicileri irite etmeyecek bir akıcılıkta, en doğru şekilde aktarmaya, lafı dolandırmamaya ve yanlış bir mesaj vermemeye çalışıyoruz.

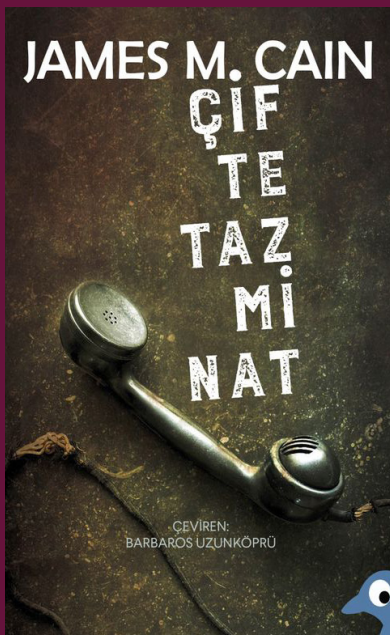
“Edebiyat çevirisinde iyi çeviri nasıldır?” sorusu bambaşka bir hikâye. Çevirmenliğin en derinlerine indiğimiz yer edebiyat çevirisi diyebiliriz. Çünkü artık cümleleri doğru çevirmekten öte, metni başından sonuna çok iyi bir şekilde inşa edebilmek devreye giriyor. Şunu demek istiyorum aslında: Bazen cümleleri olduğundan daha farklı çevirerek de çok iyi bir edebiyat çevirisi ortaya çıkarabiliriz. Örneğin çok klasiktir ama yeri gelmişken söyleyelim, Can Yücel’in Shakespeare çevirileri. Nasıldır? Shakespeare ile hiç alakası yoktur ama muazzam çevirilerdir. Bazen de gramer yapısını olduğu gibi bozup Türkçeye göre yeniden bir yapı oluşturamamız icap edebilir. Örnek olarak İlyada ve Odysseia çevirilerini verebiliriz. Bu çevirilerde antik Yunan dilinin beşli vezni Türkçeye doğru düzgün aktarmak mümkün değildir. Azra Erhat bu eserlere ön söz yazarken, bu arada çevirmen ön sözlerini mutlaka okuyun dostlar, aslında orada süreci baştan sona anlatıyor. Onun dışında, edebiyat çevirisi kültüre çok hâkim olmayı, derin bir kelime haznesine sahip olmayı, dili ve toplumu çok iyi tanımayı gerektiren bir türdür. Uzun lafın kısısı, iyi çeviri nedir derken bu ayrımları gözeterek her alana

özgü değerlendirme yapmak gerekiyor diyebilirim.

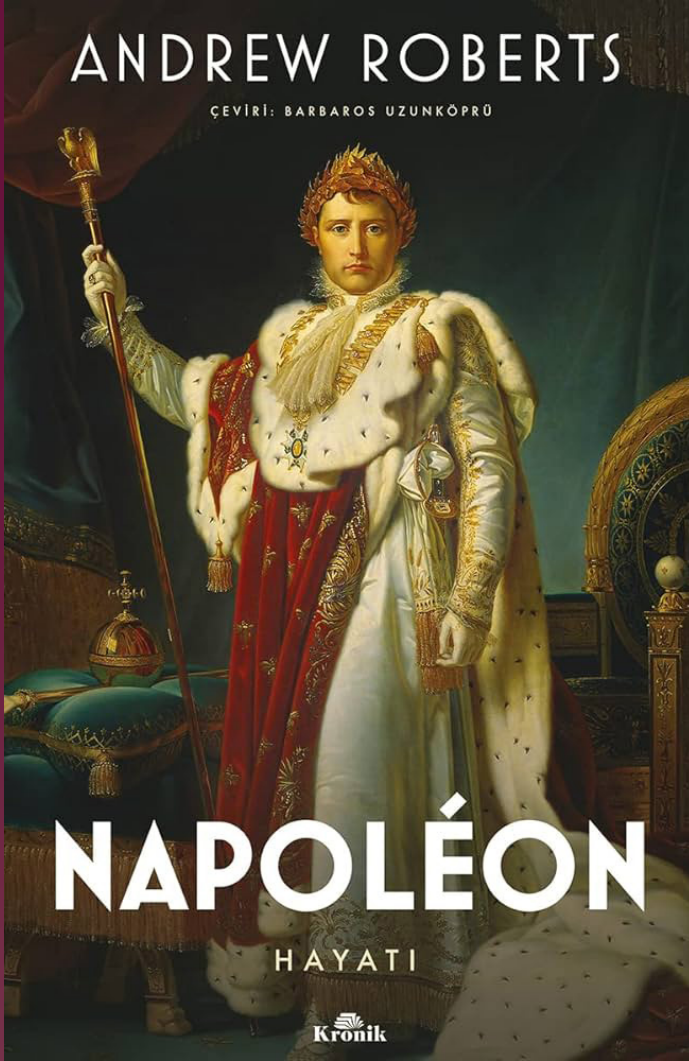
Buse BAYRAKCI: Kariyeriniz boyunca yaptığınız ve bugün geriye dönüp baktığınızda “Bunu iyi ki yapmışım” dediğiniz bir şey var mı?

Barbaros UZUNKÖPRÜ: Son-
dan başlayayım. İyi ki yapmışım dediğim en son şey, Napolyon’un çevirisini yapmaktı. O çeviri zaten opus magnumum hâline geldi; yani ortaya koyduğum, en gurur duyduğum eser oydu diyebilirim. Çok kalın bir kitaptı, araştırma süreci çok yoğundu ama bir o kadar da keyifliydi. O kitabı alırken altından kalkabilir miyim diye çok düşünmüştüm. Çünkü ne kadar deneyimim de olsa bu benim için bambaşka bir zorluktu, dolayısıyla şüphelerim yoktu diyemem. Hem terminoloji yoğunluğu çok fazlaydı hem de Fransız tarihî yönetimindeki bazı kavramlar Türkçede hiç yok. Bu yüzden sıfırdan kavramlar üretmem gerekecekti. Editörüm Mehmet Şengöçmen’e de buradan selamlar olsun, o kavramları Türkçede yaratmak için geceler boyu uğraştık. Ama günün sonunda o kitabı elime aldığımda inanılmaz büyük bir haz elde ettim.

Daha öncesine gelecek olursak da iyi ki yaptım dediğim şey, İngilizce Mütercim-Tercümanlık bölümüne girmekti. Çünkü inanılmaz ufuk açıcı bir bölüm. Sizler de an be an deneyimliyorsunuz, bu bölümün her şeyinde iyi olmak zorunda değiliz. Ben de öyleydim. Çevirmenlik, kendi ilgi alanınıza ve hayat tarzınıza doğru çekiştirebildiğiniz bir meslek. Ben tarihi, kitap okumayı ve edebiyatı severdim; işte bunu meslek hâline getirdim. Kimileri hareketli

Röportaj

“İyi ki yapmışım dediğim en son şey, Napolyon’un çevirisini yapmaktı. O çeviri zaten opus magnumum hâline geldi; yani ortaya koyduğum, en gurur duyduğum eser oydu diyebilirim. Çok kalın bir kitaptı, araştırma süreci çok yoğundu ama bir o kadar da keyifliydi.”

bir hayatı sever, mesai saatlerinden hazzetmez, seyahat etmeyi sever; işte o kişiler sözlü tercüman olabilir. Ya da sadece tercümanlık bölümünde edindiğiniz entelektüel birikiminiz ve kuvvetli dil kullanma becerinizle hayatta istediğiniz şeyi yapma fırsatınız oluyor. O yüzden iyi ki almışım dediğim kararlardan biriydi.

Buse BAYRAKCI: Özellikle bizim gibi çeviri öğrencileri için, gelecekte hangi alanda çalışmak istediğinden emin olmayan birinin kendisini keşfetmesi için neler önerirsiniz?

Barbaros UZUNKÖPRÜ: Dostlar, aslında bu zorlu bir yol diyebilirim. Denemek gerekir; yani bu, yirmili yaşların sonuna kadar da sürebilir. Bir şeyi sevip sevmediğinizi uzaktan anlayamıyorsunuz, onun içine girmek gerekiyor. Ben de mezun olduğumda tam karar verebilmiş değildim. Evet, kafamda bazı şeyler vardı ama hayatta neyden emekli olacağımı açıkçası bilmiyordum. Bunun için de çevirmenlik çatısı altında farklı şeyleri denemeye başladım. Buna küçük çocuklara öğretmenlik yapmak, üniversitede ders vermek, kitap çevirisi

yapmak, şirket çevirmenliği ve freelance çevirmenlik yapmak da dahildir. Bu ortamlara girdim, bana uyuyorsa devam ettim, uymuyorsa başka bir alan denedim. Zorluklarını ve güzel yanlarını kıyaslamaya çalıştım. İlk çevirmenlik deneyimlerimden birinde uluslararası bir şirkete çevirmen olarak girmiştım. Ofisinizin olduğu ve AB metinlerini çevirdiğiniz bir işti. Ben bunu çok seveceğimi zannediyordum. Gömleğimi giyeceğim, kravatımı takacağım, resmi bir ortam... AB metinlerini üniversitedeyken de çok severdim ve kariyerimin bu yönde şekilleneceğini sanırdım.

Tam da böyle bir işe girdim ama anladım ki benlik değilmiş. Şu an hiç alakam yoktur desem yeridir, fiilen o tarz çeviriler yapmıyorum. Ama denemeseydim hâlâ o kafada olacaktım, o yolda çok fazla zaman harcayacaktım.

Edebiyat çevirmenliği veya editörlük de istiyor olabilirsiniz, o zaman da bir yayınevi deneyimi yaşamak lazım. Onun da sıkıntılarını şöyle bir görmek lazım ki o zaman gerçekten bu alanda uzun süreli bir kariyer düşünüyor musunuz, düşünmüyor musunuz anlayabilirsiniz. Yani gireceksiniz, çıkacaksınız; ilk iş deneyiminiz son işiniz olmayacak. Denemekten kaçınmayın çünkü işiniz çok severek yaptığınız bir şey olmalı ki iş olmaktan çıksın ve hobinizden para kazanabilesiniz.

Buse BAYRAKCI: Peki bir öğrencinizin sizden yalnızca tek bir şeyi öğrenmesini isteyecek olsanız, bu ne olurdu?

Barbaros UZUNKÖPRÜ: Tek bir şey öğrenmelerini tercih etmedim, pek çok şey öğrenmelerini tercih ederdim. Ama tek bir şey ise, zaten ben akademik kariyerimi bunun üzerine inşa ettim diyebilirim, çeviri sadece metinsel bir uğraş değildir. Aslında çeviri, kitlelerin zihinsel çerçevesini şekillendirebilecek ve değiştirebilecek güce sahip çok güçlü bir uğraştır. Öğrencilerimin benden bu bakış açısını öğrenmelerini isterdim.

Mesela Hilmi Ziya Ülken tarafından kaleme alınan Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü diye bir kitap vardır. Bu kitapta, tabii eksikleri olsa da, insanlığın yaptığı atılımlarda, tarihin paradigma değişimlerinde çevirinin ne kadar başat bir rol oynadığını gö-

rürsünüz. Rönesans ve Reform Hareketlerinden İslam'ın Altın Çağı'nın yaşanmasına, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde vatandaşların entelektüel çerçevesinin oluşmasına kadar çevirinin rolü çok büyüktür. Dünya görüşünüzü yaymanızı sağlamak için veya toplumsal mücadele yapmak istediğiniz alanlarda da, bu hayvan hakları olabilir, kadın hakları olabilir, herhangi bir ideolojinin savunuculuğu olabilir, çevirinin kullanılabileceğini aklınızdan çıkarmamanız gerekir. Çeviriyi sadece para kazanabileceğiniz endüstriyel bir uğraş olarak da görebilirsiniz ama bu uğraşın çok ciddi başka potansiyelleri olduğunu da bilin. Çeviri elinizdeki çok güçlü bir araç, dolayısıyla hayatınızın her döneminde para kazanmıyor olsanız bile bunu kullanabileceğinizi unutmayın.

Buse BAYRAKCI: Son soruma geldim. Bugün yapay zekâ araçlarının gelişmesiyle birlikte çevirmenliğin geleceğini nasıl görüyorsunuz? Sizce gelecekte çevirmenlerin hangi becerileri onları vazgeçilmez kılacak?

Barbaros UZUNKÖPRÜ: Evet, yapay zekâ artık çeviri dünyasının ayrılmaz bir parçası diyebiliriz. Böyle de olmak zorundaydı açıkçası. Şu anda küresel çeviri piyasasının değeri 45-50 milyar dolar civarında ve bu sayının 2030'lara gelindiğinde 90 milyar dolara ulaşması bekleniyor. Neredeyse dört beş yıl içinde bu piyasadaki hacim ve ekonomik boyut ikiye katlanacak. Yani küresel çeviri hacmi sadece çevirmenlerin eski usul manuel çeviri yapımlarıyla karşılanamazdı. Bu süreci hızlandıracak bir şey la-

zımdı ve yapay zekânın entegre olduğu çeviri araçları da bunu sağlıyor.

Dışarıdan bakıldığında belki farklı görünüyordur ama yapay zekâ bizim için çok büyük bir fırsat. Bugün yapay zekâdan yoğun bir şekilde faydalanmayan bir çevirmen, piyasada çok geride kalır ve şirketler tarafından tercih edilmez. Dediğim gibi, ben öğrenciyken çeviri yapardım; diyelim ki bana yüz sayfa çeviri gelirdi ve bunun için iki hafta süre verilirdi. Bugün ise yine yüz sayfa çeviri geliyor ama artık üç gün veya bir hafta gibi bir süre veriliyor ve metni hızlı bir şekilde çevirip teslim etmemiz gerekiyor. Biz bugün belki de aynı emeği sarf ederek çok daha fazla çıktı üretiyoruz ve bu küresel hacme ancak bu şekilde yetişebildik.

Bir de dostlar, yapay zekâdan sadece çeviri için yararlanmak lazım. Yapay zekâ aynı zamanda çok iyi bir editörlük aracı. Sizin çok uzun saatler harcayarak yapacağınız bir editörlük işini daha kısa sürede, belki gözünüzden kaçan şeyleri de yakalamak suretiyle yapmanız mümkün. Sahip olmanız gereken diğer beceri de grup çalışması yapabilmek ve buna adapte olabilmek. Eskiden bütün işi çevirmen tek başına yapardı ama ciddi boyuttaki çeviriler artık sadece çevirmen ile yapılmıyor, daha mikro işlere ayrılıyor. Terminoloji uzmanı, post-editör, prompt mühendisi gibi geçmişte hiç olmayan ama günümüzde ortaya çıkmış bir dizi rol var. Bu rolleri benimseyebilmek de oldukça önemli becerilerden biri.

Beril Beşagıl ile

manga

Çevirmenliği

Merhabalar, ben Beril. Üç buçuk senedir manga çevirmeni ve editörü olarak çalışıyorum. Uzun zamandır manga ve anime dünyasıyla yakından ilgilenen biri olarak, hayranlığımı ve hobimi mesleğime dönüştürdüm. Bu yüzden işimi büyük bir sevgiyle yürütüyorum. Sosyal medyada ürettiğim içerikler sayesinde bu mesleğe olan ilgi son zamanlarda epey arttı. Ben de kendi yolculuğumu ve mesleğimin detaylarını bu yazı aracılığıyla sizinle paylaşmak istiyorum.

Japonca öğrenmeye lise son sınıfta başladım. Hayalimdeki şehirde Japonca bölümü olmadığı için İstanbul Üniversitesi'nde İngilizce Mütercim ve Tercümanlık okudum. Aslında bölümde yabancı bir dili değil, çevirmenliği öğreniyordum. 2018-2022 yıllarındaki üniversite hayatım pandemi dönemine denk geldiği için elime bolca boş zaman geçti. Bu süreçte üçüncü dilim olan Japonca'yı iyice geliştirme fırsatı

buldum. Başlarda alaylıydım; yani tamamen hevesle kendi kendime çalışıyordum, ortada mesleki bir amaç yoktu. Hatta üniversite son sınıfa geçene kadar bu işin bir meslek olabileceği hiç aklıma gelmemişti. Mangaları genelde internet üzerinden İngilizce çevirilerinden okurdum. O sıralar keşfettiğim bir mangayı o kadar çok sevdim ki dijitalden okumak yetmedi ve fiziksel baskısını edinmek istedim. İnternette

araştırma yaparken şu an bünyesinde çalıştığım Gerekli Şeyler Yayınevi'ni keşfettim. Yurt dışından getirilen İngilizce mangaların yanında kendi çevirilerini yaptıklarını da gördüğümde "Ben de bu mesleği yapabilirim." dedim kendime. O zamana kadarki bütün planlarımı bir rafa kaldırdım ve manga çevirmenliğini kendime ana amaç edindim.

Alana girdiğimde beni en çok şaşırtan şey manga sektörünün

Konuk Yazar

ne kadar küçük olduğu gerçeği. 2023'ten bu yana sektörde elbette büyüme oldu; ancak o dönem sektörde manga çevirmeni açığı vardı. Büyük ihtimalle bu yüzden benim gibi yeni mezun ve Japonca üzerine profesyonel iş tecrübesi olmayan birini kabul ettiler. Sektöre adım attığımda bu yaklaşımın gayet mantıklı olduğunu anladım. Çünkü mezun olduğunuz üniversitenin ya da çalışma geçmişinizin bir önemi yok; zayıf bir deneme çevirisini yalnızca kaliteli bir çeviri telafi edebilir.

Çoğu kişi sektör hakkındaki bilgi eksikliği nedeniyle İngilizce'den çeviri yaptığımızı zannediyor. Benim yaptığım resmî çeviri ile fansub çevirilerini karıştırabiliyorlar. Dışarıdan bakınca olduğundan daha kolay görüldüğü için en çok aldığım yorumlardan biri "Google Translate de aynısını yapar." oluyor. Oysa bir sayfanın başına oturduğunuzda çevrilecek şeyin yalnızca kelimeler olmadığını fark ediyorsunuz. Bir karakterin konuşma biçimi, bulunduğu ortam, yüz ifadesi, çizimdeki küçük bir detay, hatta bir kelimenin hangi alfabe ile yazıldığı bile hikâyenin önemli birer parçası. Bu yüzden her bir konuşma balonuna ayrı dikkat etmem gerekiyor ve devamlı zihnimin tam kapasitesini kullanıyorum. Oldukça yorucu olsa da sürecin hiçbir aşamasını yapay zekâya veya makine çevirisine bırakmıyorum. Eğlence için okuduğum bir şeyi işe dönüştürdüğümde, dürüst olmak gerekirse ara sıra hevesimin kaçtığı da oluyor.

Dil ile ilgili yaşadığım zorluklar oldukça klasik: "Bu kelimenin

Türkçede karşılığı yok.", "Şu kitabın dili çok zor." gibi her dilde ve çeviri ortamında yaşanan şeyler. İkilemde kaldığım durumlarda bastığımız kitabın Türk okuyucusuna ulaşacağını düşünerek hareket ediyorum. Mesela İblis Keser'de Tokitou ile Gyokko'nun savaştığı bir sahnede İblis ona "便所虫" diyor. Birebir çevirisi "tuvalet böceği" olsa da biz bunu Türkçede "hamam böceği" olarak kullanıyoruz. Tokitou da ona cevap verirken tuvalet üzerinden laf sokuyor. Japonca orijinalinde "Bence asıl sen tuvalette yaşıyormuş gibi duruyorsun." denirken ben Türkçedeki

Muichiro Tokitou, İblis Keser

mizahı yakalayabilmek için bu ifadeyi "Böcek de olsa hamama gidiyormuş en azından, sende o bile yok." şeklinde aktardım. Bence bir çevirmenin ana diline ve mesleğine ne kadar hâkim olduğu tam olarak bu tarz kültürel uyarlamalarda ortaya çıkıyor. Bir manga çevirmenini iyi yapan şey,

BİR MANGA ÇEVİRMENİNİ İYİ YAPAN ŞEY, YALNIZCA İKİ DİLİ BİLMESİ DEĞİL; İKİ KÜLTÜR ARASINDA SAĞLAM BİR KÖPRÜ KURABİLMESİDİR.

yalnızca iki dili bilmesi değil; iki kültür arasında sağlam bir köprü kurabilmesidir. Amacımız sadece Japonca bir cümleyi Türkçeye çevirmek değil, o cümlelerin taşıdığı duyguyu, karakterin mizacını ve hikâyenin ruhunu Türk okuruna olabildiğince eksiksiz ulaştırmaktır.

Bu mesleği hedefleyenlere en büyük tavsiyem bol bol manga okuyup anime izlemeleri olur. Kulağa keyifli bir tavsiye gibi gelse de aynı zamanda temel eğitimin bir parçası. Ben de lisede defalarca izlediğim Haikyuu!!'ya ve 1200 bölümlük One Piece'e çok şey borçluyum; beni asıl eğiten onlar oldu. Son olarak vurgulamak isterim ki bu iş için Japonca bilmek zorunlu. Okurlarımıza üstünkörü yapılmış bir çeviri değil, emekle ve dikkatle hazırlanmış mangalar sunmak istiyoruz. Bu işi benim için değerli kılan şeylerden biri tam da bu. Orijinal eserlere büyük bir sevgi besliyorum ve onların gösterdiği özeni çevirmenler olarak bizim de göstermemiz gerektiğini düşünüyorum. Umarım yardımcı olabildiğimdir, sağlıklıcalıkla kalın.

Yazar
Beril Beştaşlı

木漏れ日

Çevrilemeyen Kelimeler: Farklı Diller, Farklı Kùltürler, Farklı Hayatlar

Yabancı bir dil öğrenmeye başladığımızda ilk yaptığımız şey kelimelerin anlamlarını ezberlemektir. En başta her kelimenin başka dillerde bire bir karşılığı olduğunu düşünürüz, ancak dil seviyemiz geliştikçe bunun her zaman doğru olmadığını fark ederiz. Bazı kelimeler yalnızca bir nesneyi ya da eylemi anlatmaz; aynı zamanda o toplumun duygularını, yaşam biçimini ve kültürel değerlerini de içinde taşır. Bu yüzden bazı sözcükleri başka bir dile çevirmek mümkün olsa bile, onların hissettirdiği anlamı tamamen aktarmak oldukça zordur. İşte bu tür sözcüklere "çevrilemeyen kelimeler" denir.

Aslında “çevrilemeyen kelime” ifadesi biraz yanıltıcı olabilir. Çünkü bu kelimeler tamamen çevrilemez değildir. Bir çevirmen parantez içinde açıklamalar yaparak, benzer ifadeler kullanarak veya not ekleyerek anlamı aktarabilir. Fakat bazı kelimeler tek bir sözcükle çevrildiğinde eksik kalır. Bunun nedeni, her toplumun farklı bir tarihe, geleneklere ve yaşam deneyimlerine sahip olmasıdır. İnsanların günlük hayatta önem verdiği şeyler zamanla dile de yansır. Bu nedenle her dil, kendi kültürünün izlerini taşır. Dünyanın birçok dilinde bu duruma örnek olabilecek kelimeler vardır. Mesela Japoncadaki komorebi (木漏れ日) kelimesi, güneş ışığının ağaç yapraklarının arasından süzülmesini ifade eder. Bu kelime, Japon kültürünün doğaya verdiği önemi gösteren güzel örneklerden biridir. Almandaki Fernweh ise henüz gidilmemiş uzak yerlere karşı hissedilen özlemi anlatır. Portekizce-deki saudade ise özlem, hüznün ve geçmişe duyulan bağlılık gibi duyguları aynı anda içinde barındırır. Bu kelimelerin anlamlarını açıklamak mümkündür; ancak tek bir Türkçe kelime kullanarak aynı duyguyu vermek oldukça zordur.

Türkçede de başka dillere çevrilmesi kolay olmayan birçok kelime ve ifade vardır. Bunlardan biri gönül kelimesidir. Gönül, sadece kalbi ifade etmez; sevgiyi, samimiyeti, vicdanı ve insanın manevi dünyasını da kapsayan geniş bir anlam taşır. Aynı şekilde hatır kelimesi de dostluğu, vefayı ve manevi değeri anlatır. Günlük hayatta sıkça kullandığımız “Kolay gelsin.” ifadesi de başka dillere birebir aktarılamayan ifadelerden biridir. Bu ifade, sadece iyi dilek dilemek anlamına gelmez. Aynı zamanda çalışan kişiye duyulan saygıyı ve emeğe verilen değeri de gösterir. Bu örnekler, dilimizin kültürel yönünü açıkça ortaya koymaktadır.

Böyle kelimeler en çok çevirmenleri düşündürür. Çünkü çeviri yapmak yalnızca sözlükten kelime karşılığı bulmak değildir. Çevirmen, okurun verilmesi istenen duyguyu tam olarak hissedebilmesini amaçlar. Bazen bunun için tek bir kelime yerine kısa bir açıklama yazılır, bazen de kelime olduğu gibi bırakılarak anlamı metnin içinde sezdirilir. Özellikle edebî eserlerde bu durum daha da önem kazanır. Bir romanı ya da şiiri çevirirken sadece anlamı

değil, kültürü ve duyguyu da taşımak gerekir. Günümüzde yabancı diziler, filmler, kitaplar ve sosyal medya sayesinde farklı dillerle her zamankinden daha fazla karşılaşırız. Bu da çevirinin önemini artırıyor. Başarılı bir çeviri sayesinde yalnızca metni değil, o metnin ait olduğu kültürü de tanıyabiliyoruz. Çevirmenler bu yüzden iki dil arasında olduğu kadar iki kültür arasında da köprü kuran kişiler olarak görülmektedir.

Çevrilemeyen kelimeler, farklı kültürleri tanımanın en güzel yollarından biridir. Çünkü bir kelimeye bakarak bile o toplumun nelere önem verdiği hakkında fikir sahibi olmak mümkündür. Örneğin, doğayı anlatmak için özel kelimeler kullanan bir toplumun çevresiyle güçlü bağlar kurduğunu anlayabiliriz. İnsan ilişkilerini anlatan kelimelerin fazla olduğu bir dil ise toplumsal değerlere verilen önemi yansıtabilir. Bu nedenle yeni bir kelime öğrenmek, aslında yeni bir kültürü tanımaya atılan küçük ama anlamlı bir adımdır.

**“Çevrilemeyen kelimeler,
farklı kültürleri tanımanın
en güzel yollarından biridir.
Çünkü bir kelimeye bakarak
bile o toplumun nelere önem
verdiği hakkında fikir sahibi
olmak mümkündür.”**

Sonuç olarak çevrilemeyen kelimeler, aslında diller arasındaki eksiklikleri değil, kültürlerin zenginliğini gösterir. Her dil, insanların dünyayı farklı şekillerde algıladığını kanıtlayan eşsiz bir hazinedir. Bir kelime bazen uzun bir açıklamanın anlatamadığını tek başına ifade edebilir. Bu nedenle çeviri sadece kelimeleri aktarmak değil, aynı zamanda farklı kültürleri, farklı bakış açılarını ve farklı hayatları birbirine yaklaştıran önemli bir iletişim aracıdır. Bu yönüyle çeviri, insanları ortak bir noktada buluşturan en değerli köprülerden biri olmaya devam edecektir.

**Yazar
Sıla Topçu**

Dünden Bugüne İz Bırakan Çevirmenler

**Constance
Garnett**

İngiltere'nin Brighton şehrinde doğan Constance Garnett, Rus edebiyatının İngilizceye aktarılmasında son derece önemli bir rol oynamıştır. Rus edebiyatının Batı'da popülerleşmesine en büyük katkıyı sağlayan öncü isimlerden biridir. Eğer bugün İngilizcede bir Tolstoy, Dostoyevski ya da Çehov eseri okuyorsanız o metnin Garnett'in elinden geçmiş olma ihtimali çok yüksektir!

**Azra
Erhat**

1915 doğumlu Azra Erhat; başta İlyada ve Odysseia olmak üzere Eski Yunan ve Roma klasiklerinden yaptığı çevirilerle tanınan bir yazardır. Sofokles ve Aristofanes gibi yazarların eserlerini Türkçeye kazandırmış; ilk çevirileri Tercüme adlı dergisinde yayımlanmıştır. Yazar kimliğinin yanı sıra filolog, arkeolog ve deneme yazarı da olan Erhat, arkeoloji ve edebiyatı birleştiren önemli bir isimdir.

Huneyn İbn İshak

Huneyn İbn İshak, Bağdat'taki Beytülhikme'de (House of Wisdom) çalışan bir çevirmen ve aynı zamanda bir hekimdir. Hipokrat ve Galen gibi hekimlerin eserlerini çevirerek Antik Yunan birikimini İslam dünyasına kazandırmıştır. Bu sayede tıp, felsefe ve bilim alanındaki bilgi birikimi Arap coğrafyasına yayılmıştır. Huneyn, sistemli çeviri yöntemi olarak bilinen; metni kelime kelime çevirmek yerine önce metnin bütününü kavrayıp anlam odaklı bir çeviri yapmayı geliştirmiştir. Bu yöntem, günümüzde de kullanılan "anlam odaklı çeviri" yaklaşımının ilk örneklerinden biridir.

**Cemal
Süreya**

Türk edebiyatının en önemli şairlerinden biri olan Cemal Süreya, özellikle Fransız edebiyatına olan büyük ilgisiyle yaptığı çeviriler sayesinde Batı edebiyatındaki önemli eserleri ve düşünceleri Türkçeye kazandırmıştır. Edebî dili ve metnin duygusunu korumaya çalışan şairin modern Türk edebiyatı dilinin gelişmesinde büyük bir etkisi vardır. Çalışmalarını sadece teknik bir iş olarak görmemiş; çeviri ile edebiyat arasında güçlü bir köprü kurmuştur.

Portreler

Aziz Jerome

Hristiyan din bilgini ve rahip olan Aziz Jerome, çeviri tarihinin en önemli isimlerinden biridir. En çok, İncil'i Latinceye çevirerek oluşturduğu Vulgate (St. Jerome tarafından 4. Yüzyılda hazırlanan Latince İncil çevirisini) ile tanınır. Bu çeviri sayesinde dinî bilginin daha anlaşılır olmasını ve daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. Çeviri üzerine düşüncelerini yazılı olarak açıklayan ilk isimlerden biri olduğu için çeviri kuramı tarihinde özel bir yere sahiptir; nitekim bu katkılarından dolayı çevirmenlerin koruyucu azizi kabul edilir.

Can Yücel

Can Yücel, Türk edebiyatının önemli şairlerinden biri olmasının yanı sıra kendine özgü çevirileriyle de tanınır. Çevirilerinde birebir kelime aktarımı yerine metnin ruhunu ve etkisini Türkçede yeniden yaratmayı amaçlardı. Özellikle William Shakespeare, Federico Garcia Lorca ve Bertolt Brecht gibi önemli yazarların eserlerini Türkçeye kazandırarak bu metinlerin Türkçede sevilip okunmasına katkı sağladı.

Hasan Âli Yücel

1940'larda Tercüme Bürosu'nu kuran Hasan Âli Yücel, dünya klasiklerinin sistematik bir şekilde Türkçeye çevrilmesini sağlamıştır. Özellikle Millî Eğitim Bakanı olduğu dönemde başlattığı büyük çeviri hamlesiyle tanınan Yücel; William Shakespeare, Fyodor Dostoyevski, Victor Hugo ve Platon gibi önemli düşünür ve yazarların eserlerini dilimize aktarmıştır. Öncülük ettiği Türk çeviri tarihinin en büyük hamlelerinden biri olan bu dev proje, yüzlerce klasik eserin dilimize çevrilmesini sağlamış; Türk edebiyatı ve eğitim hayatını derinden etkilemiştir.

William Tyndale

İngiliz din bilgini ve çevirmen olan William Tyndale, İncil'i İngilizceye çeviren ilk isimlerden biridir. Tyndale, insanların İncil'i kendi dillerinde okuyabilmesi gerektiğini savunuyordu. O dönemde Latince olduğu için geniş halk kitleleri tarafından okunamayan İncil'i, herkesin anlayabileceği sade bir İngilizceye çevirdi. Ancak dönemin dinî otoriteleri bu çalışmalara karşı çıkararak çevirileri yasakladı ve Tyndale nihayetinde idam edildi. O, yalnızca İncil'i çevirmekle kalmamış; kullandığı pek çok deyim ve ifadeyle modern İngilizcenin gelişimine de yön vermiştir.

Sabahattin Eyüboğlu

Sabahattin Eyüboğlu, Türk edebiyatının yanı sıra çeviri tarihinin de en önemli isimlerinden biridir. Platon, Jean de La Fontaine ve Michel de Montaigne gibi yazarların dünya klasiklerini Türkçeye kazandıran bu yazar; çevirilerini doğal, sade ve edebî bir dille yapmıştır. Ona göre çeviri, yalnızca bir aktarım değil, kültürel bir gelişim aracıdır. Özellikle Hasan Âli Yücel döneminde Tercüme Bürosu bünyesinde yürütülen çalışmalarda büyük bir rol oynamıştır.

Kumarajiva

Kumarajiva, Budist kutsal metinleri Sanskritçeden Çinceye çevirerek Budizmin Çin ve Doğu Asya'da yayılmasını sağlamıştır. Bu çalışmalar sayesinde geniş kitlelere yayılan Budist düşünce, Çin kültürüne de kolayca uyum sağlamıştır. Yaptığı çeviriler dönemin diğer çevirilerine göre daha edebî ve akıcı görüldüğü için çevirisinin kalitesiyle ün kazanmış ve çevirileri yüzyıllarca kulla-

Yazar
Nehir Durmaz

KAYNAKÇA

- Britannica. (t.y.). *Martin Luther*. <https://www.britannica.com/biography/Martin-Luther>
- Díaz Cintas, J. (Ed.). (2009). *New trends in audiovisual translation*. Multilingual Matters.
- Díaz Cintas, J., & Remael, A. (2007). *Audiovisual translation: Subtitling*. St. Jerome Publishing.
- Díaz Cintas, J., & Remael, A. (2020). *Audiovisual translation: Subtitling*. Routledge.
- Gottlieb, H. (1992). Subtitling: A new university discipline. C. Dollerup & A. Loddegaard (Ed.), *Teaching translation and interpreting: Training, talent and experience* içinde (ss. 161–170). John Benjamins.
- Marinelli, C., Balzano, M., & Bortoluzzi, G. (2025). The linguistic butterfly effect: The hidden cost of ambiguous translations in consumer decisions. *International Marketing Review*, 42(7), 47–66. <https://doi.org/10.1108/IMR-08-2024-0281>
- MD-Online. (2025, 19 Şubat). *The Hopi language – Time as a cycle, not a line*. <https://md-online.pl/en/language-trivia-hopi/>
- Musée Protestant. (t.y.). *Martin Luther, translator of the Bible*. <https://museeprotestant.org/en/notice/martin-luther-translator-of-the-bible/>
- Nida, E. A., & Taber, C. R. (1969). *The theory and practice of translation*. Brill.
- Nordquist, R. (2019, 17 Temmuz). *Biased language: Definitions and examples*. ThoughtCo. <https://www.thoughtco.com/what-is-biased-language-1689168>
- Oxford University Press. (t.y.). *Oxford learner's dictionaries*. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>
- PC(USA). (t.y.). *Luther, translator*. <https://pcusa.org/news-storytelling/blogs/historical-society-blog/luther-translator>
- Prill, M. (2025, 3 Eylül). *Worst AI (and human) translation mistakes spotted by localization pros*. Version Internationale. <https://www.versioninternationale.com/en/blog/worst-ai-and-human-translation-mistakes-spotted-by-localization-pros/>
- Takahashi, E. (t.y.). *50 Japanese words with deep meaning*. Japanese Rituals. <https://japaneserituals.com/guides/japanese-words-with-deep-meaning/>
- Weatherall, A. (2002). *Gender, language and discourse*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203988817>

